

Unirea Principatelor

(1859)

POVESTITĂ ROMÂNILOR

CU PRILEJUL

Împlinirii a cinzeci de ani de la întemeierea
Statului român

DE

N. IORGA

Din însărcinarea Secțiunii Iași

a

« LIGEI CULTURALE »

VĂLENII-DE-MUNTE

TIPOGRAFIA «NEAMUL ROMĂNESC»

1909.

INTRODUCERE

Cele două Teri Românești.

Din vechi sate românești, din județe și Voevodate, cele d'întăiu forme de alcătuire ale neamului nostru, prin împrejurări prielnice și destoinicia unor căpetenii pe care nu le cunoaștem, sau le cunoaștem din nenorocire prea slab, s'au întemeiat în cuprinsul veacului al XIV-lea două State, în acel înțeles feudal, slab, puțin organizat pe care-l avea atunci acest cuvânt: Țara-Românească, menită în teorie să se întindă peste tot pământul locuit de Români, și Țara Moldovei, mai nouă, numită, fiindcă Statul celalt apucase a lua numele cel bun și firesc, numai Țara Moldovei, după râul pe malurile căruia s'a desvoltat la început și a avut cea d'întăiu a sa Capitală.

Țara-Românească se întindea pe amândouă malurile Oltului, cuprinzând deci și vechiul Voevodat oltean; cu vremea, ea se coborî din muncelul Argeșului, Muscelului, Prahovei și Buzăului și ajunse până la malurile Dunării; iar, la Răsărit, ea nu putu

să tie față de Moldova granița cea veche a Trotușului, ci pierdu Ținutul Putnei, tot așa cum, aiurea, la gurile Dunării, pierdu față de aceiași Domni moldoveni cetatea Chilieii. Plecând dela Baia Moldovei, în unghiul către Ardeal și Maramurăș, Țara Moldovenească ajunse, cu râul dela care își luase numele, până în Siretiu, pe când, în sus, ea înaintă până la linia Prutului și apoi până la Nistru. Cu vremea, se trecu, și de linia Moldovei în jos, și, la răsăritul Siretiului, iarăși până în Prut, până la Nistru, până la gurile Dunării.

Astfel două țeri românești stau una în preajma alteia, amândouă stăpânite de Domni cumiști și cu tragere de inimă, având o boierime vitează, și răzimate pe așezăminte potrivite cu împrejurările de atunci ale vieții neamului nostru.

Și o țară și alta se pot lăuda în trecutul lor cu isprăvi războinice și cu o operă de cultură care nu face cinste numai amintirii lor, ci o cinste neconținut vie neamului pe care și o țară și cealaltă îl înfățișau deopotrivă.

Biruințele moldovenești și biruințele românești ale Muntenilor alcătuiesc astăzi pentru noi o singură comoară de mângâiere și îmbărbătare, o singură nesecată avere din care se hrănește pe rând sufletul generațiilor ce se ridică în creșterea neamului.

Însă era, cu atâtea fapte vrednice și atâtea isprăvi fericite, și o piedecă, o stavilă incomodă pentru viața poporului nostru, o

despărțire care putea fi, cum a și fost de atâtea ori, o dezbinare; și dezbinarea s'a putut înrăi până la provocarea fățișă, până la războiul frătesc și până la ură între cele două ramuri ale Românimii care avuseră singure norocul de a se putea dezvolta independent, fără a fi prinse pe loc de stăpâniri străine. Aceasta e fatalitatea cea mare, ursita cea rea a trecutului nostru. Am dus-o supt Domni mari, supt Voevozi mărunți, supt regali stăpânitori de țară și supt nēmernici vasali ai străinătății, supt eroi ca și supt mișei, în sfârșit supt stăpânitori de neamul nostru ca și supt reprezentanții străinătății pe tronul nostru, timp de aproape cinci veacuri, — lungă vreme în desfășurarea vieții unui popor. Căci e ușor să întemeiezi un Stat în mijlocul unui popor, ca să servească în anumite împrejurări avântului, pornirilor firești ale aceluia popor, dar e mult mai greu să înălături această formă politică, odată creată, în clipa când ea nu mai corespunde nevoilor neamului, când viața acestuia nu poate înainta decât sfărâmând acest vechiu înveliș ce innăbușă.

Un Stat presupune — atunci, fără îndoială, cu mult mai mult decât astăzi — o dinastie; o dinastie capătă tradiții, ea are amintirile, legitimarea și mândria ei; în jurul ei se adună familii mari care și-au câștigat pământurile și faima supt steagul ținut de mâna membrilor acelei dinastii, de care ajung astfel să fie nedeslipiți boierii astfel ridicați; spre Scaunul domnesc și spre rândurile dese ale boierimii se uită din ce în ce mai cu drag.

ca tovarăși de lupte, ca primitori de binefaceri, ca împărtașiți de dreptate și de milă, oamenii ceilalți, de rând, din orașe și dela țară. Cu vremea, aceștia au interese materiale care se potrivesc după ale Statului, care ajung într'o legătură nedespărțită cu ființa Statului acestuia, cu hotarele lui, cu rostul lui de cârmuire: ei nu mai pot vedea limpede în viitor, pentru dâșii și urmașii lor, decât presupuind ființa mai departe a Statului, astfel cum el a ajuns să fie în lupta lui cu toate greutatețile și cu toți dușmanii.

Mai departe vine o vreme, când, din existența acestor factori politici, din dezvoltarea acestor interese materiale răsare o conștiință morală, se înalță un ideal; scriitori aleși ai minții în deosebitele vremuri sau meșteri ai scrisului, cântăreți iubiți dau un veșmânt de strălucire acestei conștiințe și acestui ideal: ei cântă luptele vechi, ei îndeamnă spre lupte nouă, ei slăvesc prin meșteșugul lor de graiu tot ceia ce face parte din moștenirea eroică a locuitorilor din deosebite timpuri ai Statului.

Și vine o vreme, când, în urma formării acestor tradiții, împleticirii acestor interese, creării acestei conștiințe și proclamării ei prin rosturile superioare de frumuseță ale poezilor și ale predicatorilor în proză, acești locuitori, smulși dintr'un neam pentru a fi închiși într'o țară, încep a se simți o națiune oșebită, și simțul lor neapărat de solidaritate cu ceilalți cari fac parte, prin obârșie, prin graiu, prin obiceiuri, printr'un

vechiu trecut comun, din același neam, — neam adevărat, — simțul acela s'a tocit sau s'a pierdut cu desăvârșire. O mare nenorocire în istoria neamului!

II.

Așa s'a întâmplat și cu noi. Odată, Românul din Țara-Românească, mândru că această țară există, prin silințele tuturor celor ce se aflau între hotarele ei, privia cu despreț, ca la un lucru trecător, ca la îndeplinirea pentru puțină vreme a visului unui ambițios vânturător de țeri, la acea mică Moldovă răsărită colo departe, la capătul unei vânători fericite de pribegi căutători de moșie nouă. Un simț de osebire între cei ce ascultau de Măria Sa Basarab din cetatea Argeșului și între acei cari ajunseseră supușii noului descălecător de țară, Voevodul Bogdan din Maramurăș, nu putea să ființeze încă. Erau de o potrivă Români și unii și ceilalți, vorbind aceiași limbă românească, bucurându-se de aceiași veche cultură, foarte simplă, dar foarte adevărată, care răspundea celor mai d'întâiu și adevărate nevoi ale omului, purtând același port, întrebuintând aceleași arme, bucurându-se în aceiași formă, la aceleași zile mari creștine, cântând pe aceiași arie aceleași dureri. Viața materială ca și cea morală a Românimii dintre Carpați, Dunăre și Nistru, a Românimii libere, a singurei Românimii libere, nu era încă împărțită prin accidentul întemeierii

unei a doua României moldovene lângă România cea d'întâiu, creată prin unirea celor două maluri ale Oltului.

Cu vremea însă a fost altfel; încă înainte de a se încheia veacul, oști venite din Baia Moldovei s'au luptat cu oști argeșene; în împrejurări pe care nu le cunoaștem destul de bine, un Domn muntean a călcat ca dușman, cel puțin ca dușman al Domnului Moldovei, pe pământul moldovenesc: cea d'întâiu vărsare de sânge frățesc pentru interesele dinastiei și cetei de ostași, boieri, cari o încunjurau, de o parte și de alta. Apoi, peste câțiva ani, Moldova se făcu mare, și mărimea ei aruncă umbră asupra Terii-Românești, slăbite de o îndelungată luptă cu Turcii pentru păstrarea neatarnării sale și a mândriei neamului nostru, legate în chip firesc cu păstrarea legii creștine. E vremea lui Ștefan-cel-Mare. Ce sânt pe lângă dânsul Domnii cei mărunței ai Principatului muntean? Robi ai Turcilor, chiar când nu vreau să fie, pentru că cine putea să stăpânească pe malul stâng al Dunării fără voia puternicului Împărat care ținea malul cel drept și poruncia până peste Constantinopol, până în adâncul Asiei! Biruitor a fost Ștefan, și nu odată, de atâtea ori, — o biruință stropită cu singurul sânge omenesc, pe care, în cele mai strașnice nevoi ale politice sale, n'avea dreptul să-l verse. N'a fost o singură luptă purtată de Moldoveni pe pământ muntean din care ei să nu se întoarcă biruitori, fie și numai până la întoarcerea Turcilor, care putea fi o mân-

tuire pentru dinastia munteană, dar era încă o lovitură adusă neamului nostru în întregime. Sânt și pagini triste în gloria lui Ștefan-cel-Mare, pagini de acelea pe care ursita le-a scris în dauna lui, prin brațul lui; ele se pot ierta, dar nu se pot uita, căci fără dănsulele nu s'ar înțelege ura nouă îngrămădită în sufletele învinșilor.

Din acești învinși, el n'a îndrăznit însă, n'a putut îndrăzni a face supușii săi. Legătura între Stat și dinastia care-l întemeiase, fie și numai după trecere de un veac dela ceasul întemeierii, era așa de puternică, încât niciun om cuminte, înțelegând ce se poate și ce nu se poate, în lumea lucrurilor care sânt, nu trebuia să încerce a o sfărâma.

N'a încercat nici Ștefan; dintre epigonii slăbănogi ai vechilor Domni mari, el a ales când pe unul, când pe altul, aruncând sortii jucării nouă, tot așa de ușoare, și pe care le sfărâma în curând acel care le înjghebase.

El însuși ar fi fost în stare să dea Românilor de peste Milcov, acum apă de hotar, pârâu netrebnic cu un mare și îndelungat rost nefast, o stăpânire asigurată. Pe această mai largă bază, cu cât mai puternic s'ar fi întemeiat regalitatea cu apucături împărătești a lui Ștefan! Cine pleacă însă cu întreaga lui putere din lumea tradițiilor nu poate călca dincolo de hotarele ei, și tradiția, datina de stăpânire, pune hotare strâmte faptei lui Ștefan-cel-Mare. Domn al Moldovei, el era moștenitor al moșiei sale și

ȘTEFAN-CEL-MARE.

nu putea cere mai mult, fie chiar atunci când era ginerele lui Radu-cel-Frumos, urmaşul lui Basarab, și când fiul său Bogdan, purtând numele întemeietorului Moldovei, era în același timp și fiul Doamnei Maria din București. El nu putea cere mai mult decât ceia ce se ținea după drept de moștenirea lui moldovenească. Și după dânsul, cu toate războaiele lui, cu toată acea grea jertfă de sânge care apasă amintirea lui, Moldova a rămas țară deosebită de țara, în chip firesc deosebită, a Basarabilor.

III.

Gloria războinică nu putuse uni, și nu putea uni nici atâta umilinta pașnică a Domnilor cari veniră pe urmă lui Ștefan: Puterea turcească se făcea tot mai apăsătoare pentru Românii dintr'un Principat ca și pentru Românii din celalt. Țara-Românească mai curând, Moldova mai târziu, au trebuit să primească obiceiuri nouă, care înseamnă o scădere față de trecut; o scădere, nu numai în siguranța și mândria Domnului, nu numai în libertatea de mișcări și în bogăția boierimii, dar o scădere și în ceia ce privește viața mulțimilor, supuse acum la bir și silite să-și vândă averea în vite, în pământ, să-și piardă demnitatea de oameni liberi, legată cu pământul neatârnat, pentru a plăti în bani dajdea cea nouă Împăratului păgân din Țarigrad.

Atât de firesc lucru ar fi fost ca măcar

odată cele două țeri să-și întindă mâra pentru a duce aceiași luptă, o luptă pentru întoarcerea trecutului slobod, a vremurilor de pace bună și vrednică, sprijinite pe armă! Așa ceva nu se putea însă: păcatul cel vechiu dela început opria orice mișcare în acest sens; fiecare își răbda deosebit umilinta.

Ba încă o țară putea fi întrebuințată împotriva celeilalte, o boierime aruncată asupra altei boierimi românești, un Domn pus în fața celui de-al doilea Domn român, pentru urmărirea a cine știe căror scopuri netrebnice. Și astfel, în decursul veacului al XVI-lea, nu odată se încheștară oști moldovenești cu oști muntene pentru o schimbare în ființa, de o potrivă de neînsemnată, a Domnilor de decadentă din Scaunul Sucevei și Iașilor de o parte, al Târgoviștii și Bucureștilor, de altă parte. De mână moldovenească a perit Albu Golescu luptând pentru Alexandru-Vodă; oști muntene merșeră împreună cu Turcii ca să așeze în sângele boierimii moldovenești răpuse 'n preajma lui Ion-Vodă cel Cumplit, mort de o cumplită moarte, șubredul Scaun al lui Petru Șchiopul.

Și iată că vine o mare vreme vijelioasă, o nouă glorie, care nu pornește liniștit de la un răsărit plin de făgăduieli pentru a străbate sigur cerul, luminând drept din culmea zenitului pentru a scobori în pace maiestoașă spre apusul roșu de un ultim rămas-bun de pace; ci o glorie trecând în

curs năprasnic de fulger. Mihai Viteazul se ridică, cu caracterul neprevăzut al unei fatalități tragice, din adâncul unei vremi de umilințe fără de margini. Nu începe întâiu în robia sa și apoi în țara sa însăși: caută aier, orizont, spațiu. Nu nemerește însă pe drumul drept în Moldova, ci iea deocamdată cărarea primejdioasă care-l scoate în Ardeal. Moldova vine numai pe urmă; cucerirea ei, încăpând firește într'o ambiție așa de mare, este în rândul întâiu răspunsul la o provocare. Cu un Domn prieten, cu un «frate» viteaz, dincolo de Milcov și de Carpații ardeleni, el ar fi avut pace în Scaunul Albeilulii, unde-l țineau atâtea griji și atâtea temeri de viitor. S'a *intâmplat* deci că a luat Moldova. Dar cine-și închipuie că drumul lui până la Suceava, că intrarea lui în Iași au fost o cale de biruință, că i-a stat cineva înaintea purtând stâlpari ca înaintea mîntuitorului venit din același neam ca să înlătore negurile umilinții, se înșeală. A intrat ca dușman, gonind pe Domnul legiuit, deși acesta nu avea nici-o înrudire cu Ștefan-cel-Mare, ci era numai Ieremia, ridicat din seminția boierească a Movileștilor. Ca dușman a străbătut țara până la Hotin; dușmănește a bătut cu tunurile cetatea de ultim adăpost a Voevodului Moldovei; înspăimântând dușmănește pe boieri le-a pus strajă munteană în Suceava sau Iași; ca unui dușman, cu mâna tremurând de mânie, au jurat acești fruntași ai țerii Moldovei credință veneticului căzut ca un blessem asupra unui pământ străin; și, îndată

ce nori grei s'au ridicat pe cerul, luminos până atunci, al prosperității lui Mihai, cei d'întăiu cari s'au bucurat de vestea vijeliei distrugătoare au fost ei, Moldovenii.

În tot ce au scris ei, nu tremură un rând de mândrie care să amintească zilele lui Mihai-Vodă, acele scurte săptămâni de vară în care și această țară bătută de nevoi a fost umbrită de largile aripi ale aceluiași vultur.

Și iarăși se întoarseră tăcutele vremuri de supunere: Domni de la Poloni, Domni dela Nemți une ori; Domni dela Turci mai totdeauna. Niciunii nu făceau ce voiau dânsii. Dacă i-ar fi lăsat cineva, dese ori s'ar fi încleștat în noi lupte ticăloase cetele de boierime moldoveană și munteană; așa însă, era pace, cu poruncă dela Împăratul: nu trebuiau să se certe între dânsii ca să nu se împutineze izvorul de bir; raiaua împărătească trebuia să se bucure de liniște ca să poată plăti la vreme și întreg. Când, câțiva ani, frâul slăbi și Domnii, acum fără nicio legătură, — măcar în ceia ce privește pe unul din ei —, cu trecutul dinastic al Principatelor românești deosebite, putură să zburde ceva mai în voie, trufașa ambiție a lui Vasile-Vodă Lupu se prăvăli în două rânduri, vrăjmașă, asupra Domniei înțelepte a lui Matei-Vodă, care se lăuda cu coborârea din neamul Basarabilor. În preajma Târgoviștii cete de Cazaci, în slujba visurilor fără hotar ale feciorului de Arnăut ajuns Domn al Moldovei, se răpeziră asupra boierimii mun-

MIRAI VITEAZUL.

tene, care apăra, mai mult decât gloria, viața și neatârnamarea chiar a Țerii-Românești, înfățișând nestrămutatele tradiții românești ale vieții noastre politice. Pe urmă, Sultanul nu mai avu sarcina grea a lucrurilor aziatice, și o singură poruncă hotărâtă a Pașei de Silistra și Oceaov, paznic și chezaș de buna rânduială la granița Dunării, ajunse pentru a înlătura pe viitor războaiele fără de scop.

De acum înainte, oști moldovenești și muntene merg alături pe alte țărâmurii decât ale celor două Principate și supt alt steag decât steagul Domnului din Iași sau al celui din București. Dacă ai noștri se împărtășesc de acum înainte la biruințe de războiu, ei sânt numai auxiliarii Turcilor, desprețuiți de dâșșii și luați în răs de dușmanii puterii turcești, atunci când nu se oferiau să servească prin trădare scopurile acestora. Ultima rămășiță de glorie românească dispăruse, și e încă o amintire grea din trecutul nostru că, pentru cea din urmă oară, această glorie licărise prin vitejia și jertfa cavaleriească, prin avântul desprețuitor de moarte, în încercarea nelegiuită a unui Domn român de a smulge stăpânirea celuilalt.

Vasile-Vodă, pornind odată spre granița Milcovului, ca să facă acolo Domn nou, își zisese cu mândrie, prin scrisul slavon al pisarilor săi: «Domn al Moldovei și Țerii-Românești». Frumos titlu, dar fără însem-

nătate adevărată pentru unirea cea firească și bogată în binecuvântări pe care am fi dorit-o neamului nostru încă de atunci. Dacă ar fi luat în stăpânire Scaunul din București, Vasile ar fi pus Domn acolo pe fiul său Ioan sau pe fiul său Ștefan, pe frațele său Gheorghe sau pe frațele său Gavril, ori, între rudele sale de sânge sau prin încuscrire, ar fi găsit el ușor pe cineva care să-i ție locul în Scaunul muntean sau lângă Scaunul muntean, dar păstrând toată neătárnarea acestui Scaun. O unire personală sau o unire prin membrii aceleiași familii, — ce însemnătate putea să aibă ea pentru dezvoltarea poporului românesc? Ar fi fost un fapt trecător, cumpărat cu bani dela Turci și păstrat atâta vreme cât Turcii n'ar fi avut nevoie de mai mulți bani decât putea să-li deie Domnul celor două țeri «unite».

Dar, în același timp, s'a întâmplat un alt lucru, în adevăr folositor, cel puțin pentru timpurile viitoare; folositor, cu toată puțină lui strălucire și puținul zgomot pe care îl făcu. La început, Turcii respectaseră obiceiurile dinastice ale celor două țeri, dăduseră Moldovei neconținut Domni din sângele lui Ștefan-cel-Mare și păstrară moștenitorilor lui Basarab începătorul Domnia românească. Cu vremea însă, lăsarăm să ni se smulgă și acest drept. Dela coborătorii legiuiți, la copii din flori, la falșii copii din flori, la autorii de spițe genealogice născocite, până la aventurierii cari râdeau ei singuri de pretinsa legitimitate a pretențiilor lor.

Când cutare Croat, care știuse să învă-

Iuiască cu înfățișări de credință trădarea lui la negocierea unui tratat de pace, putea să ajungă Domn al Moldovei,—Gașpar Grati—, era îngăduit Turcilor să facă dintr'un Domn moldovenesc, scos din Scaun cu câtva timp înainte, un Domn muntean, pe alți câțiva ani, și să strămute din București la Iași pe cutare care-și avea legăturile cu dinastia munteană. Cu atât mai mult, cu cât cele două dinastii, care se încuscriseră încă înainte de Ștefan-cel-Mare, care înoiseră legăturile lor de familie pe vremea marelui Domn, serbaseră în cursul veacului al XVI-lea și alte cununii domnești la care boieri din amândouă țerile petreceau împreună la ospățul de nuntă în fruntea căruia stăteau doi Domni stăpânitori ai celor două țeri vecine. Radu Mihnea, care a domnit de mai multe ori în Moldova și Țara-Românească, prin el și prin fiul său, Alexandru — el, Radu, amintind pe vechii Domni munteni cu acest nume, iar fiul său purtând numele lui Alexandru-cel-Bun,—mândrul Radu Mihnea, căruia i s'a zis și Radu-cel-Mare, pentru strălucirea Curtii sale, era fiul lui Mihnea Turcitul. Acesta era fiu al lui Alexandru, dar Alexandru era vărul lui Petru Șchiopul, care se cobora,—deși fiu de Domn muntean,—prin mamă-sa, din neamul lui Ștefan-cel-Mare. Si astfel boierii Moldovei putură primi fără să cârtească, fără să se simță jigniți chiar în adâncul sincer al sufletelor lor, Domnie de Voievod muntean, după ce părinții lor strigaseră tare împotriva «străinului» Petru Șchiopul, venit din

«Țara-Muntenească». Si Domnii aceștia, cari erau când într'o țară, când într'alta, duceau cu dânsii aceiași boierime. Nu vedem oare în jurul patului de boală al lui Radu Milinea, câtva timp înainte de moartea lui, mari boieri munteni strămutați în Ilârlău, și n'au fost aduse rămășițele lui de acolo, din fundul Moldovei, de boieri din amândouă țerile, la București, pentru a-și afla loc de veșnică odihnă supt lespede de marmură scrisă frumos românește, care e și un fel de vechiu simbol al unirii în graiu și simț românesc, în mândrie comună a celor două țeri?

Si cu aceiași boieri călătoriau aceleași datini, aceleași obiceiuri de cîrmuire, aceleași ranguri, aceleași dregătorii, aceleași principii ale vieții de Stat: acum boierii din București cari călcau în reședința domnească a Iașului și aceia cari, din preajma Scaunului domnesc al Moldovei, mergeau spre Curtea domnească a Țerii-Românești, nu mai găseau nimic care să li se pară străin.

IV.

Prin prestigiul turcesc, prin înrăurirea firească a Constantinopolei, prin tendința, ușoară de înțeles, a robilor împărătești din amândouă țerile de a se lua în toate după pilda luminatului Țarigrad, prin toate acestea se desăvârși încă mai mult unitatea de viață a Românilor din amândouă Princi-

patele. Trecutul lor românesc i-ar fi deosebit, moda nouă străină i-a apropiat pe unii de alții, ca una ce tindea să-i contopească în același gust, în aceleași porturi, în aceleași serbători, ca și în aceleași idei politice. Astfel Unirea țărilor românești, într-o câtva încă libere, care părea așa de departe în vremurile cele mari, se apropia din ce în ce mai mult în împrejurările de scădere a avântului militar și a neatârării politice, în ciuda acestei scăderi.

Iacă că și literatura cea nouă își dă partea sa. Cine trăia cu gândul numai în vremurile sale, cine știa numai de Domnul care domnește, de părintele său, de bunicul acestuia, cine își amintea de cutare lupte pornite din ură și menite să crească ura dintre cele două țări, acela nu putea, prin scrisul său, ca și prin vorba sa, decât să-și dea partea lui la creșterea dușmăniei. Cu totul altfel era când un boier de învățătura lui Grigore Ureche, a lui Miron Costin, de spre partea Moldovei, sau de largă cultură clasică, în spiritul Renașterii, a lui Constantin Cantacuzino Stolnicul, de spre partea Țării-Românești, cetiau în cărți vechi latinești sau polone despre începuturile neamului, când îi frământau gândul întrebările grele privitoare la înseși rădăcinile poporului românesc. Ce găseau ei la început? Roma veche, Doamnă peste toată lumea, unica Roma împărătească aruncând o ultimă undă de cucerire până la pământul Daciei. Unitate desăvârșită atunci: aceleași colonii romane, trăind cu același rost latin pe pământul Da-

cilor nimiciți. Pe urmă aceleași lupte, cu aceiași barbări, aceleași suferințe purtate alături într'o înfrățire de durere, dintre acelea care crează legături mai strânse decât cea mai mare faimă războinică. Și, dacă, pe urmă, când apele barbarilor se trag în vechi albi depărtate, dacă atunci neamul răsare de-asupra valurilor prin două ostroave, este oare un cuvânt pentru ca, mai târziu, când și ultima undă turbure a Turcilor își va fi căutat patul său firesc, ca atunci cele două ostroave să nu fie unite în același pământ, care fusese doar unic înainte de ceasul revărsărilor și cotropirilor? De aceia, supt condeiu lui Ureche, al Costineștilor, al lui Cantacuzino, al învățatului de toată învățătura Dimitrie Cantemir, neamul nostru se înfățișează ca unic, și formele de Stat atât de umilite—ca niște vechi ziduri de cetățui, sfărâmate de atâtea vijelii războinice—, aceste forme de Stat li păreau menite să dăinuiască numai câteva zecimi de ani, până la o nouă alcătuire, pe care ei au visat-o numai, dar pe care urmașii lor, cu mai puțină chemare la scris, au urmărit-o la Curtea Nemților ca și la Curtea Rușilor, în odăile tuturor diplomaților creștini, cu prilejul negocierii oricăror tratate de pace.

V.

Era pe atunci așa-numita eră «fanariotă», vreme de blestem, dacă voți, pentru că nici odată un neam nu se supune bucuros altui neam care nu îmbrățișează în întregime tradiția națională până la cele mai gin-

gașe și ultime norme de înfățișare a acestei tradiții. Și acuma însă umilința se arată mai roditoare decât vechea neatârtnare glorioasă. Dacă odată Radu Mihnea ori Ghiculeștii se strămutau dintr'un Scaun în altul prin voința Turcilor, acuma, la Constantinopol, nu se mai gândia nimeni la piedecile care ar mai putea să oprească veșnicele călătorii ale Domnilor «fanarioți», din sânge mai mult sau mai puțin amestecat cu al dinastiilor noastre, dela o reședință domnească la alta. Azi Domn al Moldovei, mâne al Țerii-Românești, în a treia Domnie a lui întors iarăși la Curtea din Iași pentru ca îndată să însemne și a doua Domnie munteană, și așa mai departe și până la a zecea strămutare. Fiecare Domn își are clientela, clientelă de Greci, cari sânt tot așa de străini și tot așa de acasă în cele două Capitale românești, dar, în același timp, și clientelă de boieri români, înrudiți cu familia stăpânitorului. Vin și se duc cu aceștia; parcă une ori nici nu ți-ar veni să mai spui că sânt moldoveni sau munteni boierii aceștia, așa de mult s'au deprins cu aierul unei țeri ca și cu aierul celeilalte: doar dacă li place mai mult clima Iașului sau luxul Bucureștilor!

Cine se mai miră când vede o ramură a Racoviteștilor, neam de răzeși vasluieni, luând loc între cele d'întâiu familii muntene în a doua jumătate a veacului al XVIII-lea (și pe pământ muntean a și mântuit această familie prin ultimul ei reprezentant, dăunăzi); cui i se mai pare deșantat că și alții stau în Divanul Țerii-Românești după ce

timp îndelungat tot rostul lor fusese numai în Moldova? Și acestea sânt numai câteva exemple; cu puțină bunăvoință se pot găsi multe altele.

Reformele pe care Domnii «fanarioti», inspirați de spiritul filozofic francez, se credeau dători a le face și pe care le cântau apoi prin foile Apusului, pentru a-și crea titluri de nemurire la recunoștința omenirii, reformele acestea se proclamau pe rând într'o țară sau într'alta: o deosebire de câțiva ani n'are nicio însemnătate. Sistemul se păstrează în ceia ce privește regimul fiscal ca și în ceia ce privește noua împărțire administrativă sau statornicirea noii Cărți după modelul constantinopolitan. Ori, în sfârșit, ceva așa de însemnat ca desrobirea țeranilor. Și noile condici de legi, în care se amestecă spiritul apusean cu dreptul bizantin și ceva obiceiuri pământene și acestea samănă așa de mult dela o țară la alta, încât astăzi se poate recurge de o potrivă, de advocații și judecătorii noștri la codul Caragea sau Calimah fără nicio preocupatie a teritoriului pe care s'a ivit o discuție de drept. Ai zice, văzând toate aceste împrejurări, că nu ființează decât un singur Domn fanariot, dar întinzându-și autoritatea, după clipa ce trece, asupra unei țeri sau asupra celeilalte; o singură clientelă a acestui Domn, grecească sau românească, aflându-și locul tot așa de bine în cele două orașe de reședință ale Românimii libere; un singur sistem, care se aplică de o potrivă, cu aceleași rezultate, într'o țară sau în alta.

VI.

Și, iarăși, o nouă literatură se ivește pe vremea aceasta a «Fanarioților». Nu se mai scriu acuma alte cronici decât cele, fără însemnătate, ale Domniilor de doi, trei ani. Dar poezia românească se ivește; dar de peste munți vine noua carte românească de istorie, de gramatică, trezind speranțe nouă și arătând drumuri nouă, pe care se poate merge spre sigura atingere a acestor speranțe. Și poate un Ienăchiță Văcărescu, un Conachi, scriind unul la București, celălalt la Iași, au în vedere un public moldovenesc sau un public muntean? De sigur că nu: este același cântec care se revarsă, dacă nu asupra unui popor întreg, măcar asupra întregii clase inteligente și puternice din poporul acela. Ori gramatica lui Ienăchiță Văcărescu este gramatică de limbă munteană, pe care Moldovenii să nu o poată primi? Doar de multă vreme, și într'o țară și în alta, supt înrâurirea celor d'întăiu cărți, alcătuite în vremuri foarte vechi, pe la 1400, prin Maramurăș și Ardeal, tipărite târziu, cu anumite îndreptări, de un meșter muntean lucrând în Brașov, între Ardeleni, și răspândite asupra Românilor de pretutindeni, aceiași ortografie, aceleași forme gramaticale se impuseseră Românilor de pretutindeni. Mai că nu ți-ar fi cu putință să deosebești o tipăritură ardeleană de una munteană și aceasta de una moldovenească: limba literară era creată, și în Biblia munteană dela 1688 ea căpătase o valoare uniform românească.

Așa fiind, poezia noastră, oriunde s'ar fi ivit, nu putea să aibă alte hotare de răspândire decât ale neamului. Și, când Ardelenii, uniți cu Roma sau rămași în legături cu Constantinopol, Ardelenii de lângă hotarele Terii-Românești, din Brașov sau Sibiiu, sau Românii de mai departe, din Ținuturile ungurești bântuite de cultură străină,— când acești Români, mai amărâți decât alții și mai doritori prin urmare de o nouă viață, trambitau în larg cuvinte mântuitoare, vorbeau ei numai către frații dintr'un Principat sau frații din cellalt? Astfel, încă odată viața morală a Românimii, într'un nou avânt al literaturii și cugetării neamului, se unifică.

VII.

Dar până și străinii ne ajutau la aceasta. În veacul al XVIII-lea, de atâtea ori pământul românesc a fost năpădit de oști străine, care credeau că vor rămânea, fie și cu prețul unui regat al Daciei pentru un favorit al Împărătesei Ecaterina. Rușii și Nemții și-au ținut cvartirul în București ca și în Iași atâta vreme, încât, adunând la un loc anii lor de stăpânire, ar face o jumătate de veac. Noi, în hotarele noastre înguste, puteam face mai ușor deosebiri răzimate pe trecut, decât ei, cuceritorii, în conștiința puterii lor și în nădejdea unei anexări de o potrivă a amânduror Principatelor. Pentru generalii Împăratului din Apus ori ai Împărătesei de la Răsărit tot pământul de la Nistru până la Dunăre

se făcea din nou, ca pe vremuri de tot vechi, o singură Țară-Românească, păstrând Divane de cărmuire deosebită doar ca o ultimă atenție pentru o formă de Stat care trebuia să dispară în curând, ca o faptă de ultimă cruțare față de o putere atât de slăbită, care trebuia să se stângă îndată. Încolo același regim apăsa asupra amânduror Principatelor, ale cărora hotare nu mai ființau de fapt din momentul când aceleași armate mergeau în voie peste dânsese, călcând în picioare vechile linii de vamă, care mai aveau putere doar pentru localnici. Și în felul acesta deci, supunerea către același străin, exercitând aceiași putere, în hotare care cuprindeau amândouă Principatele, era o pregătire, prin deprinderea unei vieți materiale comune, spre Unire.

Și, într'o anume clipă, Rușii se cred chemați să ni dea o Constituție, pe care noi, de alminterea, o ceruserăm prin cei mai luminați și îndrăzneți boieri ai noștri, cari cugețau supt înrăurirea ideilor de libertate și de constituționalism din Apus, tălmăcite, ce-i drept, în sens boieresc restrâns.

Regulamentul Organic apare, cerut de acești fruntași liberali ai societății dominante românești, discutat îndelung de dânsii, purtând pecetea însușirilor lor bune și rele, și corectat numai, de ultima instanță rusească de la Petersburg. Aceiași Putere străină, prin același consul, convocase, prezidase și îndreptase Adunările ce pregătesc noua Constituție; aceasta căpătă o astfel de formă,

Încât, cu toate deosebirile, nu se poate zice că ar prevedea pentru o țară un regim deosebit de regimul celeilalte. Din potrivă: organizația politică, situația puterilor în Stat, regimul administrativ, condițiile agrare și economice în genere, spiritul învățământului, toate sânt de o potrivă pentru Moldova și pentru Muntenia. Căci și Chiselev, ca și înnaintașii lui guvernatori asupra amânduror Principatelor, și el le-a guvernat în spirit unitar, deși se servia pentru fiecare țară de boierii localnici. Și el visa apropiata contopire cu Rusia și doria ca ea să se săvârșească printr'o singură înghițitură. Și astfel, în era Regulamentului Organic, avem Domni cu aceeași putere, Adunări obștești cu aceeași chemare, administratori cu aceleași atribuții, țerani supuși la aceleași norme nouă, târguri bucurându-se de aceleași libertăți orășenești, școli întemeiate pe aceleași baze.

CAP. I.

Revoluția de la 1848 și ideia Unirii.

Când împotriva Regulamentului Organic, care îndemna pe cei mai îndrăzneți dintre Domnii «valahi» sau moldoveni să se tot apropie unii de alții, prin uniuni vamale sau schimbări de vederi în deosebitele domenii de administrație, când împotriva acestei legi îndelung elaborate prin silinți adevărate și cinstitute, dar pătate în originea ei prin stampila rusească pusă în josul ultimei pagini, când împotriva acestui regim compromis s'a rădicat tot tineretul, mișcarea culturală, literară, de idei a acesteia are un energic caracter unitar. De o parte Eliad, pe de altă parte Asachi începuseră literatura modernă a Românimii: au stat, cu voie sau fără, totdeauna în legătură între ei, urându-se și iubindu-se, ajutându-se și dușmănindu-se pe același teren unic al culturii românești care nu se poate osebi.

Eliad putea să-și ridice mintea până la concepția *neamului românesc* cu o singură chemare în viitor, dar nu o făcea totdea-

una, pentru că pregătirea lui era a unui om din veacul al XVIII-lea, care se gândeste la Omenire și uită ce stă mai aproape de inima ca și de datoria sa. Asachi a rămas

N. BĂLCESCU.

în totdeauna un cântăreț al patriei Moldo-
va. Tinerii din generația lui Alexandrescu,
dar mai ales a lui Bălcescu, a lui Kogăl-

niceanu, a lui Alecsandri — lăsând pe Costache Negruț de o parte, care e mai mult moldovean din speța lui Asachi —, tinerii aceștia nu pot lucra decât împreună. Revistele lor sânt reviste cel puțin pentru amândouă Principatele; cea d'întăiu se și chiamă pentru aceasta «Dacia Literară», iar, când cea de a doua voiă să-și zică «Propășirea», redactorii ei, între cari se găsia Munteanul Ion Ghica, profesor în Iași și întemeietor de revistă ieșană, nu înțelegeau cătuși de puțin o «Propășire» ridiculă în astfel de margini ca a supușilor Domnului Moldovei, sau o «Propășire» a supușilor Domnului Terii Muntenesti; firește era vorba de propășirea întregului neam, în hotarele Principatelor și peste dânsle.

Pentru acest neam întreg s'au scris noile cărți de istorie, pentru el s'au cântat noile cântece, și, când, din Ardeal, la 1848, Andrei Murășeanu cântă «Deșteaptă-te Române», el nu se gândia numai la acea parte de Români ale căror picioare sânt strânse în cătușele lanțurilor ungurești. Și Alecsandri și-a avut cântecul său de '48, și, vorbind mai deslușit decât celălalt, el arăta limpede ce înțelege prin acea «Românie Viitoare», al cării nume era pe buzele tuturor Românilor. Astfel Unirea Principatelor, discutată de atâtea ori supt toate raporturile, — supt cel economic cu atâtea competență de Ion Ghica —, această Unire a Principatelor, fie și cu un Mihai-Vodă Sturza în fruntea unicului Principat dunărean al Românilor, era cel mai puțin lucru ce se putea cere de la

timpul de față. Era cea mai simplă formulă pe care neamul românesc, înțeles și servit ca o singură unitate, trebuia să o realizeze în dezvoltarea lui firească.

Anul 1848 a fost un an de durere pentru oricine a fost în stare să simtă dureri mari

V, ALECSANDRI.

după bucurii ușoare și după mari nădejdi zădarnice, și, unde n'a curs sânge, s'au varsat destule lacrimi, făcând să rodească pământuri sterpe până atunci. În stoluri au plecat pribegii spre Apus, bătând la toate

ușile și cerșind de la toate măririle. Aceasta nu o făceau însă în însușirea lor de Moldoveni sau Munteni, ci, cum li se zicea de obicei în Paris, cu oarecare mirare față de neamul nou, de care nu se auzise până atunci, în însușirea de Moldo-Români, sau, cum spuneau aceia cari știau mai bine să gândească și mai scurt să formuleze, în însușirea lor de Români.

România Viitoare, cântată până atunci în versurile poezilor, predicată până atunci în scrisul istoricilor, recomandată în expunerile economiștilor, România Viitoare a fost înfățișată diplomaților Europei în memoriile scrise de fruntașii tineretului român de pretutindeni.

Unii vorbeau de cea mai mare Românie, de cea mai legitimă, întinzându-se pe tot teritoriul național și luându-și înapoi tot ce e al ei pentru a-l da aceluiași Stat, având în frunte același stăpânitor. De fapt, același vis nebun se frământa în mințile tuturor, dar cei mai cuminiți îl spuneau mai puțin decât ceilalți. Nimeni însă, dintre revoluționarii învinși, dintre republicanii Republicei strivite, dintre turburătorii turburărilor înăbușite, nimeni dintre ei nu putea să vadă viitorul în altă înfățișare decât a Unirii Principatelor. Cu un singur imn de dureroasă nădejde, România unică, măcar în cuprinsul îngust dela Carpați la Dunăre, era salutăată de toți aceia cari știau să cânte sau să vorbească în acest an de mare prefăcere sufletească.

Și prefacerile sufletești sânt în viața unui

popor esențiale ; fără ele nimic nu se poate pregăti, și cu dănsule e sigur un popor totdeauna de clădirea viitoare care se va ridica pe aceste nezguduite temelii. Odată ce în sufletul conducătorilor unui popor, în chip mai limpede, și în chip mai umbrat și mai slab în sufletul celorlalți, cari oglindesc totdeauna mai șters concepția frunțașilor, odată ce, va să zică, în conștiința deplină sau în slabul instinct care nu poate vorbi încă, se întemeiază o stare de conștiință, poate fi sigur oricine că această stare de conștiință va schimba ordinea materială, care nu e niciodată altceva decât un coeficient al celei d'intâiu.

Sarcina pribegilor, înainte și după întoarcerea lor din străinătate, trebuia să fie dintre acestea : o sarcină de care nimeni n'ar fi putut să scape. Se întrebunțau împrejurările timpului, orice împrejurare ar înfățișa timpul, orice turburare ar atinge ordinea de lucruri existentă în Europa, pentru a smulge dela aceste turburări și războaie, dela aceste negocieri diplomatice și tratate, acea nouă stare de lucruri materială care singură putea să corespundă cu noua viață morală creată în sufletele românești.

Cu aceasta intrăm în criza politică a Unirii, care nu e însă decât faza ultimă a unei schimbări de multă vreme pregătită și servită de mai bine de un veac de toate puterile sufletesti ale neamului nostru. Momentul nu se mai înfățișează astfel nepregătit, providențial, căzut din ceruri, sau dăruit de

oameni buni, de cine știe unde: împărați, regi, ambasadori, filoromâni de pretutindeni; el scade într'o privință, dar se ridică într'alta. Căci schimbările cele mari sânt cele îndelung pregătite, acelea pentru care s'au dat multe lupte și s'au dăruit multe suferințe, acelea a căror realizare a stat multă vreme în crezul unui popor, în rugăciunea lui de dimineată și de seară.

Și iarăși nu se coboară oamenii Unirii prin aceia că ei au stat numai în clipa fericită a îndeplinirii, în serviciul unui vechiu și înalt ideal, mai presus de o singură generație omenească. Căci, dacă își are meritul în îndeplinirea unui astfel de fapt oricine, în orice timp, a scris un rând, a făcut o faptă, a vărsat o lacrimă sau a lăsat să picure o picătură de sânge pentru dânsa, rămâne în cea mai mare lumină și e vrednic de cea mai mare laudă acel rând de oameni care știe să prindă clipa prielnică și găsește în energia lui sufletească mijloacele trebuitoare pentru a-i smulge tot ce ea putea să deie.

II.

În calea dorințelor de neatârnare și de Unire a Principatelor stătea înainte de toate tendința de cotropire a Rusiei. Revoluția de la '48, cel puțin în Muntenia — căci e mai greu să se hotărască caracterul mișcării abia îngăimate în Moldova, în care joacă un rol așa de mare Kogălniceanu, rămas toată viața sa un prieten al Rusiei —

MIHAIL KOGĂLNICEANU.

fusesse îndreptată, nu împotriva unui Domn slab, cu sentimente naționale pronunțate, cu oarecare aplecare de a se înțelege cu tineretul liberal sau naționalist, nici împotriva Turciei, a cărei acțiune se simția doar prin trimeterea în fiecare an a tributului, ci împotriva înăbușitoarei înrăuriri rusești, împotriva obrăzniciei consulului ce se amesteca în toate lucrurile și împotriva cărmuirii prin porunci dela Petersburg, mai tari decât orice hotărâre a Adunării sau orice voință a Domnului. Dacă Regulamentul Organic a fost ars, el n'a avut această soartă pentru tirania administrativă sau pentru prerogativele de clasă ori pentru nedreptățile sociale ce se cuprindeau într'insul, ci pentru că răsculații vedeau în această falsă Constituție, voința Ministeriului din Petersburg. Nicio clipă consulul n'a legitimat prin prezența lui faptele Revoluției. Rusiei i se datorește că miniștrii Porții au rămas neînțelegători la toate ofertele de prietenie ale căpeteniilor noii Republici românești. Intrarea oștilor Sultanului în Principatul muntean și apoi în cel moldovean nu s'a făcut din dorința Porții de a-și afirma încă odată autoritatea pe un teritoriu care era privit de dânsa ca făcând parte din Împărăție, ci de teama de a vedea, ca de atâtea ori până atunci, Moldova și Muntenia în mâinile oștilor Tarului. Lupta cu nizamii Sultanului Abdul-Megid, în Dealul Spirei, a fost o vărsare de sânge pe care, cu toată partea ei eroică și îndemnătoare, Românii au deplâns-o, iar Turcii au uitat-o răpede. Ura împotriva

Rusiei a rămas însă, făcându-se din ce în ce mai puternică, hrănindu-se din toate suferințele pribegilor și exprimându-se prin tot scrisul lor. Pe sfărâmarea nenorocitei epitropii rusești trebuia să se întemeieze în gândul lor România cea nouă. În această cugetare se uniau cugetătorii cei mai deosebiți dintre aceia cari puseră la cale și stăpâniseră Revoluția: Brătienii ca și Rosetti, reprezentanți ai Revoluției pentru revoluție, Bălcescu, apărătorul drepturilor neamului mai presus de orice cauză; Eliad, căzut din înălțimea Olimpului dictaturii în iadul părerilor de rău pentru înalta situație pierdută și afurisind ca un prooroc din Israel pe Împăratul rusesc, pentru dânsul «bastard al Romanovilor». Toți arătau Europei, chemată în ajutor de dânsii, pe Rusia ca primejdia cea mare pentru viața slobodă a naționalităților, pentru desvoltarea civilizației, pentru păstrarea libertății în aerul politic al Europei întregi.

Unde au putut înteti împotriva celor ce țineau prin puterea armată și prin înrăurirea diplomatică în atârnare de dânsii Principatele încredințate unor «hospodari», pe cari întreaga emigrație îi ataca, pribegii și-au făcut toată datoria, cu entuziasm. Ei vor fi văzut o urmare a acțiunii lor de scriitori și tânguitori în războiul pe care la 1853 Statele apusene îl începură împotriva Rusiei lui Nicolae I-ii.

Informația și stăruința lor vor fi avut fără îndoială o parte în pornirea aceluia curent de antipatie al întregii opinii pu-

blice apusene, care, dacă nu îndemnă Guvernul francez și englez, apoi pe cel piemontez, la luptă, le sprijini cel puțin în cursul ostilităților. Căci înainte de toate era de partea Franciei plata vechii datorii a lui Napoleon I-iu față de învingătorii din 1812.

CAP. II.

Răsboiul Crimeii și urmările lui pentru Unire.

Întemeiată ca Imperiu de pace, puterea lui Napoleon al III-lea trebuia să-și caute legitimitatea în războiul încununat de biruință, mângâind astfel Franța printr'o glorie la care a fost simțitoare totdeauna mai presus decât la orice, pentru libertățile pierdute, pentru lipsa interesului tragic, totdeauna nou, al zguduirilor interioare. Dacă o formă de guvern în Franța nu putea să cedeze într'o chestie de onoare națională, era fără îndoială acea formă de guvern care își avea toată îndreptățirea în marea operă de cucerire a celui d'întâiu Napoleon.

Astfel e ușor de înțeles cum, din o ceartă cu privire la drepturile în Ierusalim ale Bisericii răsăritene, sprijinită totdeauna de Rusia și ale Bisericii latine, a cărei ocrotitoare energică se arăta din nou Franța, se ajunsese la un războiu european, — Apusul sprijinind într'o apărare neașteptată Turcia înnoită prin anume libertăți constituționale, printr'o organizare militară și politică în

sens european și prin noua conștiință puternică, ieșită din aceste înoini.

În Marea Baltică, unde războiul veni și trecu, surprinderea împotriva Rușilor neizbutind; în Marea Neagră, unde Sevastopolul Crimei concentră prin firea lucrurilor toată puterea de împotrăvire a Împărăției rusești,—războiul porni, ținând ani de zile, cât țin și îndărătnicia unui Țar deprins cu biruința,—îndărătnicie înaintea căreia, firește, nu se putea pleca nici cerbicia engleză, nici simțul de onoare al Franciei imperiale, nici setea de răzbunare pentru atâtea rusini și pierderi, a Turciei nouă. Abia în 1856, prin amestecul Puterilor centrale, deprinse a se răzima, din motive de politică internă, pe Rusia, apărătoarea chemată a oricărui despotism, și temându-se în același timp de a provoca Puterile apusene, de care, supt atâtea raporturi, aveau nevoie, se ajunse la adunarea unui congres de pace, ale cărui ședințe se deschiseră, firește, la Paris,—semn hătărător al atingerii de către Napoleon al III-lea a acelei hegemonii europene pe care dela început o țintise.

Încă dela 1853, dând astfel pricină de războiu Turcilor, față de cari nici nu se putea afla o îndreptățire pentru o astfel de încălcare a păcii, Principatele fuseseră ocupate de Ruși, vechiu obicei de a căuta despăgubiri și de a găsi garanții aici, pe socoteala noastră. După câțiva ani de viață mai slobodă, fără prezența oștiri-

lor împărătești, acestea se întorceau, aducând cu dânsele aceleași obiceiuri de pradă în aprovizionări, de apăsare a oamenilor de rând, prefăcuți în cărauși fără plată, de jignire a boierimii și a celorlalți fruntași ai țerii și, în sfârșit, de ignorare desăvârșită a oricărui simț și drept național la «locuitorii Moldovei și Valahiei». Cei doi Domni, Barbu Știrbei din București, om de rânduială și de de muncă, patriot de sigur în felul său, deși nu în graiul liberalilor, și Grigore Ghică, din Iași, idealist doritor de reforme, fire simțitoare până la turburarea ultimă a unei minți zguduite de toate sentimentele dușmane ce porniau firește împotriva lui, — mai avură câtva timp dăinuire, căutând să apere rămășițele unei stăpâniri de șapte ani, care, după convenția ruso-turcească dela Balta-Liman, — de fapt o operă a Rusiei — înlocuise, ca o pedeapsă pentru '48, Domnia pe viață.

Dacă Rusia ar fi rămas biruitoare, dacă politica provocatoare a lui Nicolae I-iu n'ar fi dat Turcilor niște aliați din cei mai buni ostași ai Europei de atunci, — în țara deprinsă a plăti mai larg războiul Domnii ar fi plecat în curând, și zilele lui Chiselev, generalul-rege al Daciei ocupate de Ruși, s'ar fi întors. Așa însă, oștile rusești erau prea mult cerute aiurea ca să mai poată pierde vremea cu ținerea de garnizoane la Prut și Dunăre: ele ieșiră deci, supt amenințarea Austriei, din Principate, și îndată aceasta li luă locul, în toamna anului 1854, când, împreună cu noile trupe creștine, veniră și oști turcești,

care știură să aibă purtări mai bune decât pe vremuri, îndreptându astfel renumele nizamilor lui Mahmud. Cei doi Domni fură chemați din străinătate și așezați din nou în Scaunele lor, pentru că șefii armatelor de ocupație să n'aibă altă grijă decât aceia a rosturilor lor militare.

Acest regim ținu până la încheierea păcii.

Supt înrăurirea împrejurărilor neașteptate și a unor personalități conducătoare care căutau în zilele de tinerețe nehotărîtă ale Împăratului celui nou, Francisc-Iosif, drumuri nouă pentru monarhie, menită în gândul lor să se înoiască cel puțin atît cât se putuse înoi tovarășa ei de bătrîneță, Turcia,— Austria luase o atitudine îndrăzneată. Ea se arătă prin somația trimeasă Rușilor de a pleca dela Gurile Dunării pentru totdeauna (sfârșitul anului 1855), prin găzduirea la Viena a conferințelor pregătitoare, care pecetluiră, după moartea Tarului Nicolae, înfrângerea politicei rusești, în sfârșit, prin ocupația Principatelor, cu gândul de a rămânea în ele. Se creă astfel Unirii, spre care tindea un popor întreg, o nouă dușmană. Austria, care-și tămăduise măcar în aparență boala, adăpostindu-și acum în lăuntrul trupului germeii de moarte văditi la 1848, se credea sigură de prietenia statornică a Românilor, deși răsplătise așa de slab pe cei din Ardeal, cari-și vărsaseră sângele pentru dânsa în clipa celei mai mari primejdii din partea Ungurilor. De veacuri această Îm-

părăție pentru orice neam e deprinsă a primi orice îndatoriri, a se arăta oricât de nerecunoscătoare și a crede că are dreptul de a i se uita aceasta pentru a primi în viitor alte jertfe din partea celor trecuți cu vederea. O administrație tot așa de minuțioasă și o diplomatie tot așa de dibace ca și acelea ale slăbănogului Imperiu bizantin de pe vremuri, sânt cărjile pe care se proptește bătrânul Stat în această operă de înlăturare a tuturor greutăților și de prindere a tuturor prilejurilor.

Acum nu visa mai puțin decât unirea Românilor de pretutindeni cu monarhia, potrivit cu o propunere care i se făcuse, ce e dreptul, la '48, de către Români, dar cu totul în alte condiții: un Mare-Ducat românesc, întemeiat exclusiv pe baze naționale și dând doar Austriei ca mulțămintă recunoașterea Împăratului ca Mare-Duce — formă schi-loadă a Unirii pe care, de altminteri, era firesc s'o propună unii dintre fruntașii neamului nostru într'un timp când idealul lor de Românie unită se părea că se depărtează pentru multă vreme. Generali italieni, oaste de origine italiană, politete pe lângă anumiți factori influenți ai politicei românești, acestea erau ispitele. Brutalitate soldățească, îndătinată în oastea chesaro-crăiască, trufie a administratorilor, cari se priviau ca un fel de monedă curentă a Împăratului însuși, despreț al «purtătorilor de cultură» față de semi-barbarii de la Dunăre, al oamerilor rânduiei împotriva nedisciplinaților de la noi; deprinderea, luată din Bucovina, din

Ardeal și Ungaria, de a trata pe Români ca o inferioară rasă cucerită,—acestea erau piedecile, care, fără voia conducătorilor, se ridicau în calea noului ideal de întindere urmărit de diplomația austriacă. În scurtă vreme, prin aceste din urmă mijloace, «Nemții» izbutiră să se facă urâți de toată lumea, și la această ură se adăugă—ceia ce lipsia în ura ce se îndrepta împotriva Rusiei,—și un element de despreț, care face totdeauna mai mult rău decât oricare altul. Un singur glas românesc nu s'a ridicat nicăiri pentru a cere să rămâie străinii aroganți cari stricau casele oamenilor, mâncând bătaie întâmplător, și se puneau la ceartă cu bietii funcționari inferiori ai Regulamentului Organic, și, în sfârșit, n'aveau niciun fel de legături cu acea societate dominantă care hotăra la noi. A fost un suspin de ușurare, parcă mai puternic decât acela care se ridicase la plecarea Rușilor, când, la rândul lor, potrivit cu condițiile tratatului de Paris, Austriicii părăsiră teritoriul Principatelor, renunțând pentru cea din urmă oară la un vis pe care îl hrăniseră veacuri întregi.

Cu atâta însă nu se mântuie, firește, împotrivirea Austriei la Unire. Văzând că nu poate îndeplini ea însăși ceea ce dorise pe socoteala noastră, văzând că trebuie să părăsească șoselele tăiate pentru scopurile sale militare, planurile de linie ferată menite să-i poarte oștile, înlesnirile de negoț și înrâurire pe toate căile pe care știuse să și le pregătească, —Austria nu înțelegea să ne

lase în pacea muncii noastre. O Unire românească stampilată cu acvila bicefală o voise,—bine înțeles, numai dela Carpați încoace, ceia ce însemna să ni se iea tot folosul; dar ea nu înțelegea de loc ca *acestei* Uniri să i se substituie o alta, făcută de Români pentru Români, în același teritoriu mai îngust, dela Carpați la Dunăre, dar cu tendința firească, măcar în câțiva ani, de a tinde la alipirea *altor* părți din teritoriul național asupra căruia Români au din toate punctele de vedere toate drepturile. Căta-nele se duseseră, venise rândul diplomaților. De acum înainte, la toate negocierile, diplomația austriacă va sta în cale, ascunzând cea mai înviersunată dușmănie împotriva celui mai firesc scop al poporului românesc supt cele mai rafinate forme de politeță, supt cele mai înșelătoare aparențe de bunăvoință ale unei diplomații care-și cunoaște toate meșteșugurile.

Astfel, ideia Unirii avea în primăvara anului 1856, când se făcu evacuarea,—care aduse după dânsa în curând plecarea, prin demisie sau altfel, a celor doi Domni reprezentanți ai regimului trecut,—doi dușmani: unul rezervat, fățarnic, prefăcându-se a sprijini Unirea pentru a năcăji pe Austria, pentru a pedepsi pe Franța, pentru a jigni pe Turcia și a irita pe Anglia, rezervându-și să sfarăme jucându-se, în împrejurări prielnice, opera care s'ar fi înjghebat prin acest fals sprijin el ei: Rusia. Celalt, dușman venit mai de curând, căzut din speranțe mai nouă:

Austria. Și era, de alminterea firesc: cine ținea pământ românesc, smuls în vremuri vechi și-și simția pe suflet păcatul acestei cotropiri și frica de a nu o vedea pierdută prin silințele unui popor unit, trebuia să facă toate silințele pentru a împiedeca această *d'întăiu* Unire, îndemn neapărat către o Unire în margini tot mai mari, până la desăvârșirea idealului național firesc. Despuietorii noștri seculari trebuiau să lupte din răspuțeri pentru a zădărnici cea d'întăiu concentrare națională în vederea recăștigării celor pierdute.

IV.

Dar un al treilea dușman se adause îndată,—unul, de care tuturor Românilor cu cugetarea dreaptă și cu simț politic li-a părut rău, cum, peste trecere de douăzeci de ani de zile, li-a părut rău că cei d'întăiu lauri de biruință ai neatârnării noastre a trebuit să-i luăm în paguba lor: Turcii.

În adevăr, precum s'a spus mai înainte, în Împărăția otomană se petrecuse o hotărâtoare schimbare de spirit. Sultanul Mahmud, cea mai mare figură din rândul Turcilor veacului al XIX-lea, crease noua Turcie militară. Abdul-Megid întregise această reformă a oștirii printr'o reformă administrativă; el începuse era *tanzimatului* — a noului regim european. În aparentă, Turcii mai culti, cu cunoștință de afacerile europene, sfătuitoarii și ajutătorii acestei revoluții în toate domeniile, nu doriau altceva decât

numai întrebuințarea de către dâșii a acelor mijloace pe care Europa le întrebuințase timp de două veacuri împotriva lor; ivirea însă a unei nouă voințe, a unei nouă mândrii, a unei conștiințe nouă, trebuia să fie consecința firească a acestor prefaceri.

Încă din 1855, Derviș-Pașa, comisariu împărătesc în Principate, declarase că tratatele nu mai există. Acele tratate, pe care Rusia le impusese Turcilor din veacul al XVIII-lea și începutul veacului al XIX-lea pentru a ne pregăti de anexare, nu mai erau deci învoielile internaționale asigurătoare, și rămânea în putere un singur drept: dreptul de supunere de odinioară a Domnilor noștri, supunere pe care Turcii, totdeauna răi istorici, erau aplecați să o confunde cu o cucerire. Pământuri cucerite, moștenire străbună, provincii ale Turciei nouă, așa li se păreau Moldova și Țara-Românească, numite acum de curând — și servind prin aceasta unei asemenea teorii — *Principate*, acele despărțiri adevărate din Împărăție care aveau în fruntea lor, în loc de alți administratori, principii, bei — aproape ca în insula Samos.

Cu niciun preț Turcii, îmbătați de biruința împotriva Rusiei, biruință în care nu știau să deosebească partea Europei care se luptase lângă dâșii și îi ajutase pe toate căile, nu erau aplecați să renunțe la drepturilor lor istorice asupra terilor noastre, ci, din potrivă, erau hotărâți să dea tâlcuirea cea mai nemiloasă, cea mai literală acestor drepturi, confundându-ne în rândurile

«popoarelor» supuse Sultanului, «umbra lui Dumnezeu pe pământ».

Din această parte nu ne puteam aștepta la finețele unei diplomații politicoase, la fățarnicia unei politici cu mii de mijloace, la strecurarea înjosirilor în forme care să împace pe cei înjosiți. Potrivit cu singurele tradiții pe care nu le uitau, cu tradițiile de grosolanie fără cruțare, Turcii erau să ni spuie toate drept în față, cercând a împiedeca Unirea prin bătaie din picior și amenințări, pe când alții știau să strecoare aceleași intervenții într'un chip care ridica sângele în obraz, fără a face cu putință protestări energice.

III.

Fată de atitudinea dușmană pe care o luaseră două mari Puteri și pe care cea de-a treia o strecura supt forma amăgitoare a unei concesiuni momentane, de caracter oportunist, puteam găsi un sprijin numai la una singură din Puterile Apusului,— dacă nu numărăm Sardinia, sâmburele viitorului regat al Italiei, care Sardinie participase la războiu pentru a se scoate la iveală pe ea, și acum, la încheierea păcii, dacă se gândia la seceriș, n'avea decât doar puterea de a-l duce la propriile sale hambare. De Anglia nu putea fi vorba, deși atâția s'au deprins a vedea în această țară, atât de franc și tradițional egoistă, apărătorea libertăților popoarelor, sprijinitoarea

neamurilor subjugate, trezitoarea energiilor naționale adormite.

Anglia face politica muncii poporului său, politică de interese economice ale unei națiuni laborioase: cine-i cumpără scump și-i vinde ieftin, îi este prieten, mai ales, firește, cine poate cumpăra în proporțiuni mari și cine, pe lângă aceasta, e aplecat să cumpere produse slabe, care nu-și pot avea desfacerea pe pietele europene. Un popor fără industrie, fără economie, fără gust, dar cu puțință de cumpărare destul de mare potrivit cu numărul membrilor săi, cum este poporul sau mai bine adunătura de popoare din Turcia, se face vrednic de toată atenția și de tot sprijinul Angliei. Ea înțelegea să lovească în Rusia pentru a-i tăia drumul Răsăritului, pentru a-i înlătura sau zăbovi concurența pe anumite terenuri, mai apropiate sau mai depărtate, dar din loviturile date Rusiei nu trebuia să folosească altcineva decât acest aliat economic firesc: Turcia, și în niciun chip o forță națională nouă, care se ridica fără orientare economică bine definită în paguba Împărăției turcești.

IV.

Altfel trebuia să judece Franța: de sigur că emigranții noștri, adăpostii mai ales la Paris, nu-și pierduseră timpul, legând prietenii care ne-au fost de folos și înrâurind, prin ei înșii sau prin prietenii lor, scriitori francezi, și opinia publică a țerii care a-

junsesse acum a da tonul în Europa. Ar fi însă o greșeală să se vadă în Napoleon al III-lea un filantrop cu orice preț, un prieten al națiunilor nedreptățite, gata să întindă mâna oricărui neam care tindea, în puterea dreptului său de a trăi, să se ridice de la pământ. Un popor n'are destulă tămâie ca să o ardă pe altarul idealului său și, prin urmare, este o pierdere de bună voie atunci când aruncă câteva grăunte d'intr'însa pentru scopuri de recunoștință îndoielnică față de o Putere care, sprijinind pe alții, s'a ajutat înainte de toate pe sine.

Era în Napoleon al III-lea și o parte de visător, care se întâlnește atât de dese ori la oamenii cari, altfel, au cunoștința vieții depline și au uzat și abuzat de dânsa; el avu poate «planul» său; sprijinind însă naționalitățile, Împăratul Francezilor aducea o scădere însemnată celor doi dușmani firești ai tradițiilor napoleoniene: Austria și Rusia, care se țineau, nu prin forțe naționale proprii, ci prin forțele confiscate ale neamurilor supuse. A înlătura de la Dunăre pe Ruși, a opri pe Austrieci la Carpați, era o dorință generală a Europei industriale, care voia să-și asigure acest drum de apă al Dunării, să-și păstreze aceste grănare de aprovizionare cu prețuri mici, și care căută să păstreze o legătură sigură, printr'un popor ușor de mânuit și de înspăimântat, către mările Răsăritului. Dacă Napoleon al III-lea dădea acestei dorințe o notă personală cu înfățișare idealistă și sentimentală, aceasta se datoră poate pre-

dispozițiilor sale personale, firii sale de scriitor romantic, cine știe cărui conștiințe latine, care, în anume momente măcar, s'ar fi mișcat în sufletul său; dar se datoriă înainte de toate lipsei de interese comerciale pronunțate a Franciei în părțile turcești. Turcia tare, Turcia *mai* tare nu era o necesitate absolută a politicei franceze, cum era și a rămas și până acum un punct cardinal al politicei engleze.

CAP. III.

Tratatul din Paris și Unirea.

I.

Ciocnirii între aceste interese europene, ca și concordanței lor într'o anumită direcție, i se datorește forma tratatului din Paris, tratat făcut în folosul nostru, dar nu pentru noi, cari, așa cum ne găsim, nație abia cunoscută și căreia i se contesta până și dreptul de a trăi, nu eram în stare să concentrăm toate puterile Europei împotriva dușmanilor noștri și în folosul idealurilor noastre.

Marea Neagră ajunge liberă, și, când se zice că nicio corabie de războiu nu va pătrunde într'însa, se înțeleg acele corăbii de războiu care se văzuseră până atunci exclusiv în cuprinsul ei, ale Rusiei. Liberă va fi și Dunărea pentru corăbiile oricui, și se prevedea înlăturarea acelor piedeci naturale pe care navigația le întâmpina la Porțile-de-Fier prin stânci și la gurile Dunării prin nămol. Comisiuni, riverane sau europene, trebuiau să lucreze la îndepărtarea acestor greutăți și la păzirea bunei rânduiei în largul acestui

drum de apă, care, de acum înainte, nu era să mai fie turcesc în teorie, austriac prin navigație, rusesc prin carantină și românesc prin neamul locuitorilor de pe amândouă malurile, ci trecea în domeniul internațional,—supus firește unor discuțiuni fără de sfârșit, care s'au prelungit până astăzi și al căror sfârșit nu poate fi apropiat.

Pentru ca gurile Dunării să fie scoase de sub atârănarea Rusiei, care izbutise să le capete, prin răstălmăciri de tratate, în ultimele decenii, ni se prelungiă stăpânirea asupra malului stâng al apei până la punctul unde bratul Chiliei intră în Mare, și această stăpânire a malului se sprijinia pe stăpânirea întregului curs inferior al Prutului de către aceiași putere românească: astfel, din Basarabia smulsă Moldovei la 1812, se desfășură trei județe care, sub acest nume și în aceste hotăre, nu existaseră până atunci: Cahulul, Bolgradul și Ismailul.

Moldova singură însă ar fi fost prea slabă pentru a însemna ceva ca zăgaz al puterii rusești, ca întâiu front menit să primească loviturile unei Rusii ridicate din înfrângerea ei, ca Stat-tampon interpus între Rusia și Turcia, așezate una împotriva alteia, cu noua ură, atât de puternică din partea Rușilor învinși pentru întâia dată. Astfel, Uniunea ajungea o nevoie europeană, fiind singurul mijloc de a se crea o oarecare forță neutrală în părțile noastre.

II.

Unirea nu putea fi însă deplină, după dorințele determinate de interesele firești ale Europei. Întâiu, Turcia nu trebuia, nu putea să fie jignită. I se recunoscără astfel drepturi de *stăpânire* asupra Principatelor, cu mult mai mari decât drepturile de *suzeranitate*; i se cerea numai să îngăduie Principatelor un regim administrativ special, ca un act de îndurare, ca o concesiune benevolă a Sultanului. Locuitorii Principatelor, cărora o singură dată nu li se spune Români, recunoscându-se astfel unitatea neamului și dreptul de a hotărî asupra soartei sale, acești locuitori vor fi întrebați fără îndoială în ceia ce privește dorințele lor — omagiu adus Franciei imperiale a lui Napoleon al III-lea întemeiată pe un plebiscit și aplecată a introduce plebiscitul pentru hotărârea în orice împrejurări a afacerilor oricărui țeri. Dar Puterile aveau să iea hotărârea, în conferințele nouă ce erau să se adune, că să se vadă mai bine că această țară nouă nu e o țară de sine și pentru sine, ci e reprezentanta, poate trecătoare, a unui interes european creat de Europa, tutelată și apărată de dânsa. Și, în sfârșit, hotărârile conferinței cu privire la o țară care ființă de atâtea veacuri și cu atâtea jertfe, și pe care diplomații aveau aerul că o fabrică atunci, alipind după anumite necesități de mecanică elemente de orice natură, trebuiau să fie încuviințate de Poartă prin *hatiserif* formal, păstrându-se astfel iluzia unei stăpâniri turcești efective asupra malului stâng al Dunării.

III.

Nici un singur Domn, nici o singură adunare, nici o singură armată, și o *adevărată* armată, în stare de a purta războiul și având dreptul să-l poarte; ci numai o miliție de grăniceri și de jandarmi, — așa trebuiau să se înfățișeze, în condiții de amănunte care rămăneau să fie hotărâte pe urmă, Principatele, unite, sau ba. Căci în această privință nu se luase nicio hotărâre, totul atârând dela dorința Divanului ad-hoc (urâtă numire în două limbi pentru o ambiguitate politică). Cel mult dacă, în conferința dela Viena, cea mai prietenoasă dintre mărele Puteri, Franța, aruncase în discuție putința unei Uniri viitoare a Românilor în cine știe ce împrejurări care nu se puteau statornici încă. Iar, când același reprezentant francez încercă a da ideilor sale mai multă precizie, ținând seamă însă de interesul Turciei și asigurând că aceasta va ieși mai folosită din existența Principatelor-Unite, propunerea se lovi de scurtul refuz hotărât al Porții și nu mai găsi un sprijinitor statornic și sincer nici din partea Franciei, nici din a Angliei, și încă mai puțin din a Rusiei, — de Sardinia, cum s'a spus, neavând a se ținea seamă prea mult.

Un punct însă fusese câștigat fără împotrivirea nimănui, nici chiar a Austriei, care, și în conferința de ambasadori din Constantinopol, înainte de negocierile dela Viena, și

cu mult înaintea celei din Paris,— nu i se împotrivise. Un punct pe care, din potrivă, toți diplomații cari luaseră parte la dezbateri, opinând într'un sens sau într'altul, trebuiau să-l primească, pentru că el era însăși originea legală a puterii împărătești care stăpâna Franța și înrâuria hotărâtor Europa: consultarea vointei locuitorilor «moldo-valahi». Aceștia trebuiau întrebați. Se știe însă că, pentru orice Guvern, libertatea de exprimare a opiniei publice are o tăcuire particulară. Deci de la aceasta trebuia să atârne era de prefacere, bine înțeles în marginile așa de înguste pe care le impuseseră hotărârile, ce nu mai puteau fi atacate, ale tratatului din Paris.

Astfel chestiunea viitorului nostru se reducea la votul celor două Divanuri ad-hoc. Votul acesta era să fie hotărât neapărat de sentimentul acelor cari erau să le alcătuiască. Și astfel o chestie de alegere ajungea să fie punctul critic al chestiei românești, care era pentru această vreme chestia Unirii Românilor din cele două Principate.

CAP. IV.

Partidele românești din 1856-9 și Unirea.

I.

Pentru Unire, pentru desființarea oricăror privilegii de clasă, pentru învățământ în sens liberal, pentru o nouă viață națională și europeană a părții neamului românesc ce locuia Principatele, era *partida națională*. Să facem cunoștință cu dânsa în felul cum se organizase și luptă dela 1856 la 1859, în cei trei ani cari puseseră în mod practic problema Unirii și la urmă o rezolvară.

Tinerii cari, în proză și versuri, în sa-loane, și întâmplător chiar — dar așa de rar — în Adunări, apărau idealul României nouă, cam dela 1840 înainte, nu-și dădeau niciun nume osebitor. Ei erau cunoscuți doar prin porecelele bățjocuritoare date de dușmani, cari, ei, țineau seamă înainte de toate de haina pe care o purtau tinerii, de cravățile, pletele și apucăturile lor zgomo-toase.

Până la 1848, nici în Moldova, nici în Țara-Românească, în foile literare sau în societățile secrete, nu se încercase un program și o adevărată organizare. Mișcarea din 1848 se făcuse, putem zice, întâmplător, supt zguduirea produsă de Revoluția franceză. Aceasta și dă mișcării muntene un caracter așa de nesigur și de primejdut chiar prin jocul ambițiilor acelor care stăteau în fruntea ei. Eliad voia un fel de dictatură pentru sine, o dictatură a «geniului»; iar pentru ceilalți un fel de gospodărie cu înfățișări mai mult doctrinare decât liberale. Nu se poate zice că el n'avea mulți aderenți printre foștii săi școlari și cetitorii foilor sale. Bălcescu, cam izolat prin inteligența lui superioară ca și prin simțul lui de realitate, doria o ridicare a neamului în forme care i s'ar potrivi mai bine, liberale fără îndoială, dar naționale înainte de orice, și așteptarea împrejurărilor cu mâna pe armă. Brătianu, Rosetti, unii ofițeri tineri, dintre cei cari nu erau cu Eliad, se îmbătau de cele trei cuvinte magice ale Revoluției celei mari și credeau că dușmanii fug înaintea priveliștei singure a tricolorului, care nu e numai un simbol, ci și o armă: Republica pașnică, zimbitoare, senină, raționând cu dușmanul, era în stare să se menție singură, chiar și cu două milioane de țerani robi, la temelie, și cu o orășenime zăpăcită în jurul Guvernului provizoriu al Republicei române.

In Moldova, ce e drept, era altfel; aici

nu se afla nici un patron ambițios, vechiu director de revistă, nici un roiū de tineri cu totul lipsiți de experiență și crezând că entuziasmul poate suplini vre-odată organizării, nici o clasă orășenească de Români cari să meargă orbește încotro varsă scânteii masalaua și flutură steagul. Să adăugim că aici nu era nici un principe fără voință, dar crezându-se dator, în idealismul lui firesc, în deosebitul lui simț de onoare personală și națională, să salute ideile timpului care trec.

II.

Cu Mihai Sturza, cu Evreii din Iași, cu un tineret revoluționar alcătuit din fiii celor mai mari familii, având strămoși domnești, în sfârșit cu atât de covârșitoarea inteligență clară și deschizătoare de drumuri a lui Mihail Kogălniceanu, aici trebuiau să fie lucrurile altfel. Se poate zice că în această Moldovă, unde revoluția începătoare a fost împrăștiată, fugărită, hătută cu paturi de pușcă, aruncată în mănăstiri și strecurată peste graniță, că în această Moldovă, care n'a putut face revoluția, s'a făcut *teoria* revoluției. Și este o întrebare dacă, în materie de prefaceri hotărâtoare ale unui popor, mai mare însemnătate are tentativa neizbutită, chiar atunci când poate să serbeze un triumf de trei zile, decât teoria odată pentru totdeauna statornică de o minte omenească înzestrată cu toate mijloacele superioare ale culturii și având puterea trebuitoare pentru a alege între idei și a statornici pe cele alese într'un crez pe care

nimeni să nu-l poată tăgădui. «Dorințele partidei naționale în Moldova», broșurica din 1848 a lui Kogălniceanu pribeag, primită și de toți tovarășii săi, între cari se găsea viitorul suveran al poeziei românești Alecsandri și acela care era să fie suveran al Românilor în ordine politică: Alexandru Cuza, — nu cuprinde numai, pentru întâia oară, exprimarea unei doctrine politice, dar o și numește în același timp cu numele care i se putea potrivi mai bine.

Astfel prin Moldova, deci prin Kogălniceanu, prin adesiunea inteligentă a celorlalți, cari, neavând idei politice, nu înțelegeau să le simuleze, ca atâția dintre revoluționarii munteni, se întemeiază un partid național, un crez național și un program practic cu caracter imediat în Moldova. Acest program corespundea și unei stări de spirite generale, mai generale între oamenii înțelegători din Moldova decât între acei locuitori ai Munteniei cari puteau să participe la viața politică. De aici urmează că, în Moldova, mișcarea care tindea spre Unire a avut un caracter cu mult mai pronunțat și mai serios decât în Principatul vecin.

III.

După străbaterea din nou a documentelor contimporane, îndrăznesc a zice chiar că mișcarea pentru Unire are un caracter aproape exclusiv moldovenesc. Unire și prinț străin, ceruse și Boliac lui Napoleon al

III-lea ; fără Unire, nu-și putea închipui un Bălcescu viitorul neamului său. Numai cât Boliac, împovărat de anume păcate, nu mai însemna nimic între tovarășii de idei munteni la 1856 ; iar oasele lui Bălcescu zăceau în adâncul unui cimitir italian în clipa când frații săi de idei mergeau la luptă. Astfel și cel mai talentat gazetar, cel mai inspirat cântăreț politic al Munteniei, ca și cel mai larg văzător și cel mai solid în concluziile sale, sprijinite pe o cunoștință adâncă a trecutului nostru, nu mai puteau exercita o înrâurire asupra împrejurărilor celor nouă.

Din partea lui, Eliad era mort politicește ; se îmbătase de triumf, se îmbătase și mai mult de nenorocita mantie albă a dictaturii, care-l făcuse ridicol în 1848. Succesul fulgerător întunecase mintea romantică a propagandistului, îl aruncase în acele neguri ale înălțării de sine, care se găsesc totdeauna dincolo de marginile normalității politice. Ambiția lui flămândă își află locul ușor în toate taberele, și, în timpul când Turcia nu voiă cu niciun preț să recunoască putința Unirii, Eliad, «frunțaș al mișcării valah», reprezentantul ei neoficial, dar bine plătit și încunjurat de toate onorurile, purta fes pe cap și era primit cu onoruri militare în tabăra lui Omer-Pașa. Scrierile sale, pamfletele spirituale, vioaie, colorate, nu trebuie să ne înșele : și morții blastămă une ori de ciudă că nu se pot împărtași la viața cea adevărată, în care lupta dă altă seninătate și altă armonie gândului.

Astfel, din partidul revoluționar muntean, singurul care, alcătuit din frânturi așa de deosebite, existase în 1848, din acest partid rămăseseră numai liberalii, cari nu-și dăduseră un nume fiindcă erau foarte încurcați să-l găsească, și făceau astfel liberalism umanitar și sentimental, cu o nuanță revoluționară și republicană pronunțată până la sfârșit, mergând alături cu naționalismul moldovenesc al lui Mihail Kogălniceanu, și fără să-și dea câtuși de puțin înfățișarea că cele două steaguri înfrățite cuprind alte colori și alte tendințe.

IV.

Liberalii munteni aveau legături întinse și un talent de organizare care nu li se poate tăgădui și care nu s'a dezmințit niciodată. Încă de atunci se poate spune că doi oameni lucrau pentru triumful partidului lor, la care au ajuns în urmă, după o luptă al cărui caracter statornic nu poate decât să inspire admirație oricui își dă seama de greutatea unei înoiri politice într'o țară cu moravuri primitive și fără independență cetățenească. Brătianu câștiga prin vioiciunea sa personală, prin talentul său de a găsi și păstra prieteni, prin comunicativitatea sa sinceră ; Rosetti, prefăcut, prin exil și prin boală, din poetul sceptic, spiritual, mobil, ce fusese înainte de 1848, într'un carbonaro întunecat, fanatic, își punea tot sufletul și toată patima în apărarea unor idei pe care nu le putea coborâ din lumea lor abstractă.

V.

În Moldova, și partidul național își avea aderenții săi, destui: aproape unanimitatea clasei ce era în stare să participe la viața politică. S'ar mira cineva de faptul că oamenii cari la 1848 nu putuseră strânge în jurul lor măcar o mulțime care să-i apere de Hatmanul și beizadeaua lui Mihai Sturdza și de brutalitatea miliției, că aceiași oameni duceau după dâșii la 1856 o țară întregă fără ca ei să fi rămas multă vreme pe pământul ei, fără să fi putut avea legături cu lumea, fără ca o presă, pe deplin liberă, să poată spune adevăruri deslușite și să poată pătrunde în mijlocul tuturor acelor cari erau în stare să cetească sau puteau dori să li se cetească ziare.

O explicație există însă: este Guvernul lui Grigore-Vodă Ghica. Frumosul romantic de pe tronul Moldovei simțea în inima sa datoria de a ajuta dezvoltarea neamului, chiar și în dauna intereselor sale proprii, chiar și dacă ar fi ca el să nu se mai urce pe tronul pe care trebuia să-l părăsească la trecerea celor șapte ani prevăzuți de Convenție. Fire șovăitoare, el, chiar dacă vedea primejdia, nu cuteza să-i iasă înainte, și, în anume clipe, disputat între mai multe influențe, lăsa ca lucrurile să meargă cursul lor firesc. Prin temperamentul său mai mult decât prin ideile sale politice, Ghica se putea învoi cu aceste prefaceri. Pe când Știrbei, aspru și reacționar, ținea granițele închise pentru pribegi și-i trimetea înapoi chiar când aduceau re-

comandații de la Turci ori de la Austriaci, Grigore Ghica, în visul unei frății românești generale, care să dea prestigiu și strălucire tronului său, era bucuros de auxiliarii veniți din rândurile tinerilor, cari erau mai aproape de vârsta lui și pe cari îi știa mai destoinici decât bătrânii.

În ministere, în administrație, în oaste, pretutindeni tinerii intrară și răspândiră ideile lor, care căpătau deci un fel de pecete oficială, într'o țară deprinsă să primească, în bine sau în rău, toate îndrumările sale de la Cărmuire. Odată ce Revoluția o voiă Guvernul, cine putea să se dea înlături înaintea ei, să refuze participarea sa la o astfel de faptă mântuitoare ?

În această stare de spirit trăi Moldova câțiva ani de zile, și astfel, când Grigore Ghica trebui să plece, în același timp când pleca Barbu Știrbei, sentimentul public fu altul în această țară decât în Muntenia. Dincolo, la dispariția lui Știrbei, era pentru liberali bucuria celor cari scapă de tiranie ; dincoace, era părerea de rău a acelor cari, părăsiți de un regim oareșicum liberal, vedeau zile grele de apăsare și prigonire care se apropiau supt Căimăcămie.

CAP. V.

Dușmanii interni ai Unirii.

Unirea avea și înlăuntru dușmanii săi față de aceste două partide, dintre care unul din convingere superioară, iar cellalt pe lângă alte convingeri, stăruia pentru dânsa.

I.

Ar fi greșit să se creadă că, precum se întemeiasă în Muntenia un partid liberal, precum partidul național căpătase putere în Moldova, tot astfel un partid pentru viața răzlețită a celor două Principate ar fi existat în unul și în celalt. Un astfel de partid n'ar fi putut să fie decât în plata străinului, să-și fi primit leafă pentru anume slujbe, de la Ruși, de la Austriaci sau de la Turci. Lăsând la o parte faptul că jertfele făcute pentru un astfel de scop, cu puțină probabilitate de câștig, ar fi fost de tot mici, — nu se constată decât numai în țeri atât de decăzute cum era Polonia veacului al XVIII-lea, având o clasă politică

excesiv de restrânsă, existența unor partide în solda străinului, și având drept singură menire să servească interesele acestui străin. Deci, împotriva Unirii nu puteau să fie decât sentimentali cu sentimentalitatea rău plasată — de aceștia, mai ales în Moldova, firește, căci Țara-Românească, mai mare, n'avea nimic de pierdut, — sau clientelele candidaților la Domnie. Să vedem deocamdată pe cei d'întăiu.

Între scriitorii moldoveni formați prin ascultarea cursurilor dela Academia Mihăileană a lui Sturza-Vodă, Academie care a avut o eră în care caracterul național predomina, Nicolae Istrati, fiu de răzeș din părțile Romanului, n'a fost printre cei din urmă. Avea o cultură întinsă, pe care și-o căpătase în mare parte el însuși; era un spirit pătrunzător și vioiu, înzestrat și cu însușiri poetice, satirice; fără îndoială că iubia pe țeranii dintre cari se ridicase, și școala de sat de pe moșia lui e o dovadă despre aceasta. Cântase vremea lui Ștefan-cel-Mare în poema dramatică «Mihu», care cuprinde și versuri frumoase; îi era drag de Moldova veche, și sufletul ei, credem, nu voiă să-l jertfească României celei nouă. În presă și prin propagandă vorbită, el a apărat ideile sale separatiste, potrivit cu care nu voiă o unire cu Muntenia, în viața căreia i se părea că viața Moldovei se va confunda cu desăvârșire. Frate cu un înalt cleric, episcopul de Huși, el l-a atras și pe acesta, nenorocindu-l, de altfel, în politica lui fără

nicio perspectivă și cu o așa de grea legitimare încât mulți aveau dreptul să vadă într'insa o adevărată trădare de neam. Ici și colo, oameni legați personal de acești doi fruntași ai societății contemporane se vor fi găsit anti-unioniști din aceleași motive.

II.

În Muntenia erau trei candidați, mărturisiti, la tron, pe lângă un al patrulea, Constantin Cantacuzino, fostul Caimacam reacționar dela 1848, care dorise așa de mult să fie dânsul Domn în locul lui Știrbei și făcuse acestuia neconținută opoziție, și fără a număra, în sfârșit, pe Nicolae Golescu, generalul Revoluției, din care liberalii făcură într'un anume moment candidatul lor.

Cei trei pretendenți erau, înșirându-i după vechimea stăpânirii pe care fiecare dintr'înșii o avuse — căci mai fiecare pretendent din amândouă Principatele nu făcea decât să ceară din nou Scaunul domnesc pe care-l ocupase, neputându-se împăca nici de cum cu singurătatea plină de cugetări amare a vieții private — : Alexandru Ghica, Gheorghe Bibescu și Barbu Știrbei.

Cel d'întăiu fusese urmașul lui Chiselev în cârmuirea Principatului muntean, începând acolo șirul Domnilor după Regulamentul Organic. Între el și depărtata sa rudă din Moldova, Grigore Ghica, era o asemănare de temperament: cinstit, visător, cavaleresc,

supus înrâurilor, iubitor de neam, el a încheiat prea răpede o Domnie care a dat Principatului muntean întemeierea școlilor naționale și dela care se mai putea nădăjdi ceva, dacă nesiguranța în acțiune a lui Ghica n'ar fi făcut pe toți dușmanii lui să-i prevestească un sfârșit apropiat. După căderea lui în urma complotului bulgăresc din Brăila, pe care nu-l știuse împiedeca și care putea fi tălmăcit în multe feluri, Ghica petrecuse numai puțină vreme în țară, trăind în Apus o viață retrasă. Când, după plecarea lui Vodă Știrbei, i se dădu lui Căimăcămia munteană, bătrânul, deziluzionat și înăcrit, avea acum o ambiție care era mai puțin a sa decât a rudelor sale, multe la număr și doritoare de putere, — între ele în rândul întâiu nepotul său de frate, fiul cel mai mic al întâiului Domn național după mișcarea dela 1821, beizadeaua Dimitrie Ghica.

Vrând să-și răzbune împotriva acelor cari, după credința lui, îi luaseră locul prin intrigi, dar neavând curagiul trebuitor pentru aceasta, Alexandru-Vodă Ghica, bucuros de laudele liberalilor, cari însă nici într'un chip nu l-ar fi primit ca Domn, făcea mai mult impresia cuiva întors de pe alte țărâhuri.

Cu inima îndoită plecase la 1848 Vodă Bibescu din țară, încredințat că un neam întreg i-a fost nerecunoscător pentru marele bine ce i l-a făcut. De o fină cultură pariziană, de un adevărat talent în scris și vorbă, doritor de bine, dar supus la multe critice, mai ales din punctul de vedere al vieții sale de fa-

milie, care putuse scandaliza și o societate așa de iertătoare ca cea de prin 1840, el stătuse, firește, în Franța, amărât, mai mult decât de Revoluția însăși, de suirea pe tron a fratelui său mai mare, Barbu, care purta numele familiei Știrbei pentru că fusese adoptat de cel din urmă boier din această veche sămânție. Nu odată frații și-au trimis scrisori dușmănoase în timpul scurtei cărmuirii a lui Barbu Știrbei. Bibescu primise multe scrisori de asigurare din partea membrilor boierimii, și, cu toate că la început el dădu răspunsuri melancolice și rezervate unor partizani cari-l îndemnau să se întoarcă cu orice preț în țară,—de la o vreme, ca unul ce totdeauna primise cu plăcere laudele, fără a deosebi pe cele interesate, el se lăsă ispitit a-și încerca norocul. Nu vom vorbi de mijloacele pe care le-a întrebuintat pentru propaganda în folosul său, de oare ce aceste mijloace nu le cunoștea bine aproape nimeni și în domeniul scârbos al polemicelelor pătimase ale unei epoci nu e bine să se coboare niciodată istoria : se pare însă că el era încredințat de biruința sa neapărată.

Mai puțin strălucitor ca fratele său, mult mai puțin darnic, bun gospodar acasă și dincolo de marginile casei sale, om de realități, învârtindu-se numai în mijlocul lor, în stare însă, prin solida lui inteligență și un caracter care nu i se poate tăgădui, să înțeleagă că voința neamului întreg tinde către Unire, lunecând totuși în momentul

hotărâtor până la o candidatură care avea mai puțini sorți de biruință, Barbu Știrbei nu era nici aclamat, nici temut; fără să aibă, până la sfârșit, energia ce ar fi trebuit pentru a-și curăți numele bun de bănuiala unei candidaturi la tron.

Din cele ce s'au spus, se vede că singura candidatură serioasă era a lui Vodă Bibescu; meritele lui Alexandru Ghica fiind prea vechi și greșelile lui Barbu Știrbei prea nouă.

III.

În Moldova s'ar fi putut prevedea o candidatură a lui Grigore Ghica. Ea ar fi pus pe tineret în oarecare încurcătură: atâția dintre dâșii îi datoriau prea mult pentru a lua o atitudine dușmănoasă față de el, și opinia publică întreagă, întru cât se poate vorbi de această opinie publică în Moldova anilor 1856-1859, era pentru Domnul frumos, încă tânăr, desinteresat, și vădit patriot. Ghica însă nu era un om de luptă: cele d'întăiu săgeți trimese de dușmani împotriva lui, săgeți într'adins înveninate, cu otrava care-i putea face mai rău, a suspiciunilor privitoare la integritatea lui personală, îl răniră adânc. O veche nebunie, de care suferise câteva săptămâni, îl atinse din nou, și, într'un timp când opinia publică franceză, când lumea franceză fierbea de interes pentru rezolvarea chestiunii Principatelor, pusă de presa întreagă, și de reviste, pe planul întâiu, în momentul când numele său ajunsese familiar poporului pentru care el avea mai

multă simpatie și din mijlocul căruia își luase o a doua soție, în acel moment Grigore Ghica făcea în zădar jertfa unei vieți nobile și încă folositoare poporului său, împușcându-se, de deznădejde că nu poate scăpa de calomniatorii săi firești, în castelul du Mée.

Când Grigore Ghica, vorbind de prințul străin, de care vorbise și Boliac și alții, și prin care se puteau împăca toate interesele și înlătura toate competițiile, nu cuteza să-și pună candidatura, este într'adevăr extraordinar, ca un Domn, care, după o adevărată muncă cheltuită pentru organizarea Principatului moldovenesc, își părăsise totuși Scaunul lăsând amintirea brutalităților de la 1848 și a ultimilor ani întrebuițați mai mult pentru stoarcerea unei averi uriașe prin orice mijloc, decât pentru ducerea mai departe a operei de civilizare în Moldova,—ca un astfel de om, care culesese blestemele de pe buzele celor mai buui Români ai timpului, să cuteze a aspira la stăpânirea unui Stat înalt, întemeiat pe o nouă conștiință morală, al Românilor. Mihai Sturza cel bogat știa însă slăbiciunea pentru bogăție, și chiar pentru cele din urmă fărâmi ale aurului, pe care o aveau atâția dintre supușii săi. Ceia ce înseamnă că, față de oligarhii cari aveau un rost politic în Principatul moldovean, el nu-și făcea iluzie nici despre alți oameni, cum nu-și făcea despre el însuși, și, tocmai pentru că nu-și făcea iluzii, credea că poate ajunge Domn. Din experiența lui de aproape douăzeci de ani

ca stăpânitor, din și mai lungă lui experiență de boier, el știa că atâtea se cumpără în Moldova, și de ce nu s'ar cumpăra încă odată Domnia? Și era hotărât să răspândească oricâți bani, numai să-și plătească mulțămirea de a-și îngenuchia dușmanii, de a fi din nou ceia ce fusese odinioară! Nici bătrânețele sale înaintate, căci, de altfel, îi era dat să mai trăiască douăzeci de ani, nici lipsa de orice simpatii în lăuntru sau în afară, nu-l putură să-l împiedece de a-și urmări până la capăt visul de ambiție.

În calea lui i se păru a întâlni o singură piedecă: pe fiul său Grigore. Tovarăș al lui Kogălniceanu în cursul studiilor în Apus, școlar destul de stăruitor și având anumite aplecări remarcabile, om în stare să se ridice cu mintea până la înalte probleme de știință, fie și pentru a li da o soluție naivă, personalitate chipoasă, încunjurată de oarecare prestigiu militar prin participarea, ca înalt ofițer turc, în campania Crimeii,—el era o minte socotită, având idei politice reale și caracterul care trebuie pentru a nu le dezminți nici odată, chiar dacă o lume întreagă s'ar ridica împotriva lor. Astfel a fost Grigore Sturza; despotismul tatălui său i se va fi părut o fază întrecută a despotismului, și el se va fi crezut dator să se înfățișeze pentru a reprezenta un alt sistem, înouit, modernizat. Cu Grigore-Vodă pe tron, Moldova n'ar fi fost unită nici odată cu Țara-Românească, orice manifestare liberă de cugetare ar fi fost împiedecată, însă țara s'ar fi dezvoltat în lăuntru poate mult

mai bine de cum s'a dezvoltat în plina libertate, legată cu gospodărie foarte rea, pe urmă. Morții de mult își au totdeauna dreptatea; e bine să se dea această dreptate și aceluia care a dispărut de puțin timp din rândul oamenilor noștri politici.

În jurul fiecăruia dintre acești candidați se afla, cum am spus, o clientelă. Era firesc ca boierimea munteană să fie în inima ei pentru Bibescu, cel puțin acei cari nu făceau parte dintr'o familie dușmană; era firesc ca pentru banii lui Mihai Sturza să se găsească amatori; firesc, iarăși, ca oamenii inteligenți și cu frumoase sentimente naționale, cum a fost unul dintre vestiții frați Hurmuzaki din Bucovina, trezitorii simțului românesc în această țară, ca un Constantin Hurmuzaki, așezat mai de mult în Moldova, să se prefacă în purtătorul de cuvânt al lui Grigore Sturza candidat la Domnie. Un lucru însă era de prevăzut: că aceste ambiții se vor anula între sine, și astfel se va deschide un drum neașteptat, într'o anume clipă, nu pentru o ambiție, ci pentru o chemare; nu pentru o poftă, ci pentru un sacrificiu.

IV.

Numărând aceste apetituri am lăsat la o parte anumiți oameni, cari și-au închipuit și ei, o clipă, după încetarea Domniilor și începerea regimului de Căimăcămie, că li-a venit ceasul. Vreau să vorbesc de cei doi Caimacami ai Moldovei cari se urmară unul

după altul de la 1856 până în ajunul hotărâtoarei alegeri de Domn. Cel d'întăiu, Todorită Bals, era dintr'un neam care e adese ori pomenit în istoria Moldovei fără a fi jucat o singură dată un rol hotărâtor. Caimacamul însuși, ales pentru hogăția ca și pentru neînsemnătatea lui, nu înfățișa nimic nici măcar o energie, nici măcar o ambiție, ci numai o vanitate, una din acelea care se pot măguli și înlătura mai ușor. De oare ce complimentele nu-i puteau veni de la tinerii deprinși din Apus să respecte numai inteligența și meritul, el intră în războiu cu dânșii, și, cum fac totdeauna astfel de oameni, într'un războiu brutal, necrutător, închizându-li foile și tăindu-li comunicațiile politice. La ce țintia? să-i fi zâmbit și acestuia un viitor domnesc? Aceasta i s'ar fi părut lui mai puțin deșantat decât tuturor celorlalți. Moartea îi întrerupse însă o carieră în care știuse să unească acești doi termini: grosolănia prigonirilor ca un absolut ridicol personal.

Al doilea Caimacam a fost un fiu de fost Caimacam și prinț de Samos: Ștefan Vgoridi, tatăl, își închipuise, la 1821, că poate înlătura toate dorințele Românilor de a-și avea Domn de țară sau de a fi cărmuiți de boieri localnici, pentru ca, înșelând pe unii ca și pe ceilalți, și cumpărând pe Turci, să se poate face Domn. Fiul acestui Bulgar grecizat, care se ridicase dându-se ca Grec și care, la 1821, când loviturile Turcilor cădeau asupra Grecilor răsculați, nu mai

vorbia decât de părinții săi bulgari, Nicolae Vogoridi, un fel de beizadea al unui Domn care era să fie—și de fapt beizadea, dacă se ține seama de situația de beiu de Samos a tatălui său,—se naționalizase, luând, mai mult cu sila, pe fata unui mare boier moldovean care a fost și unul dintre cei d'întâiu poeți ai epocii sale, Costachi Conachi. Acest al doilea Vogoridi, atât de vanitos, mândru de frumuseța sa, de lungile sale plete negre, de ifosul Curtii și luxul trăsurilor sale, avea firește mult mai multe legături decât Balș cu lumea grecească din Constantinopol, care sprijinia pe Turci în combaterea Unirii și aspirațiilor naționale românești, simțind că, odată cu stăpânirea turcească, se primejduiesc și avantajii ei parazitare.

CAP. VI.

Alegerile pentru Divanurile ad-hoc.

I.

Alegerile din Muntenia le făcu Alexandru Ghica, ceia ce înseamnă că le-au făcut alții supt numele său. Protestările boicrești sau liberale nu ne interesează: ele nu privesc Unirea, care nu era câtuși de puțin la ordinea zilei în București la 1856. Interesul cel mare îl aveau însă alegerile din Moldova. Vogoridi le conduse personal, cu o lipsă de scrupul și de rușine în adevăr uimitoare chiar și la un tânăr Grec atât de bine crescut ca dânsul. Alegerile trebuiau să se facă potrivit cu hotărârea reprezentanților Puterilor, cari stăteau pentru aceasta în Principate, după Colegiile cenzitare, păstrându-se normele Regulamentului Organic. Poliția lui Vogoridi lucră așa de bine în ștergerea tuturor numelor bănuite, încât cam a zecea parte dintre alegătorii socotiți ca absolut siguri se împărtășiră de marea cinste de-a ajuta pe Caimacam în falsificarea voinței țerii.

Turcia, Austria erau încântate de un astfel de rezultat: un astfel de Divan ad-hoc — în adevăr *ad hoc*, — nu putea să proclame dorințele partidului național, și cu aceasta chestiunea era isprăvită: vechiul regim ar fi urmat într'o țară ca și în cealaltă, deschizând largi porțile înrăuririi de orice fel a străinilor. Anglia stătea nehotărâtă, deși, în ceia ce privește libertatea alegerilor, politicienii englezi sânt mai simțitori decât cei de pe continent, chiar atunci când este vorba de alt popor. Nădejdea toată era însă la Împăratul Napoleon al III-lea, și spre el se ridică, prin glasul tinerilor naționaliști din Moldova, strigătul de supremă desna-dejde al unui popor întreg.

Pentru a se ajunge la casarea nerușinate-lor alegeri nu fură îndestulătoare notele diplomatice sau schimburile de vederi obișnuite între diplomați; trebui ca Napoleon al III-lea însuși să viziteze pe Regina Victoria la Osborne pentru a se ajunge la o înțelegere în sensul francez. Spre a căpăta acest sprijin englez, care zăbovise așa de mult, îngăduind astfel tuturor intrigilor să câștige teren și să producă un așa de dezaștros rezultat pentru dorințele firești ale Românilor ca acela al alegerilor din Moldova, Împăratul francez trebui să facă însă concesii foarte însemnate. Cu Unirea întreagă, deplină, putând crea un Stat puternic, legat de Poartă doar prin plata tributului, printr'o nominală recunoaștere de suzeranitate, nu s'ar fi în-voit Anglia nici într'un chip fără a călca

acel cuvânt dat de atâtea ori Porții. Îndată însă ce Napoleon al III-lea primia ca Unirea să nu fie altceva decât o «unificare a raporturilor militare, financiare și judecătorești», un fel de completare în domeniul oștirii, al budgetului și al tribunalelor, a uniunii vamale propuse de Ion Ghica, Anglia își putea da învoirea.

II.

Cu casarea alegerilor moldovenesti se făcuse un însemnat pas înainte către Unire. Firește că singur faptul dezaprobării lui Vogoridi prin acea strașnică lovitură ce se dădu politicii sale, în ciuda sprijinului turcesc și austriac, dădu cele mai puternice speranțe partidului care se luptase împotriva lui, cu învierșunare, dar fără noroc, până atunci. Caimacamul rămase pe scaunul său vice-domnesc, dar el nu mai era acum decât un administrator fără prestigiu, silit să facă, după căderea politicei sale, politica altora și neavând, din aceiași vanitate care-l îndemnase până atunci la atâtea rătăciri, curagiul ce ar fi trebuit pentru a încheia printr'o demisie această ridiculă viață politică postumă.

Astfel supt prezidenția sa nominală, se adună la 22 Septembrie 1857 un Divan alcătuit în zdrobitoarea lui majoritate din unioniști declarați. Se putea ști d'inainte ce hotărâri va lua; dar până la Unirea cea adevărată, pe care n'o voiă Europa și pe care cel mai îndrăzneț patriot n'ar fi cu-

tezat s'o viseze, pentru că Românilor li lipsia orice mijloc de acțiune materială pentru sprijinirea unei astfel de fapte riscate, erau multe lucruri de făcut. Se cerea pentru această ocolire a timidei voințe a Europei, pentru această întregire a hotărârii franco-engleze, care și ea abia putuse fi smulsă, două lucruri: realizarea unei desăvârșite unități de vederi în Divanul moldovenesc prin acțiunea, recunoscută de toți, a unui om de cugetare limpede și de neînfrântă voință, și, al doilea, crearea, în viitoarele Aduări electivă, care *ele*, și nu Divanurile, trebuiau să dea pe Domn — doi sau unul, aici era problema — a unui curent de entuziasm destul de puternic pentru a sfărâma toate împotririile, sau a unei situații de fapt destul de meșteșugit aduse pentru a descuraja toate ambițiile.

Conceptia luminoasă și voința neînfrântă au fost ale lui Mihail Kogălniceanu.

Zilele lui veniseră în sfârșit: opt ani aproape stătuse în fruntea mișcării literare, dându-i o îndreptare care să nu se piardă în negurile internaționalismului romantic sau ale fantaziilor macabre ori ciudate ale acestei școli, care înrâuria așa de puternic pe toți scriitorii români. Căutase, în momentul mărilor prefaceri europene, să precipite toată puterea revoluționară din suflete asupra politicei, încercând a face cu răul ceia ce nu se putuse face, câțiva ani înainte, cu binele, prin propunerea adusă de Ion Ghica din București: pregătirea Unirii și regimului liberal prin talentul și autoritatea lui Mihai

Sturza. Kogălniceanu, învins, fugise în Bucovina: unindu-se cu frații Hurmuzaki, el făcuse să răsară focul viu din cenușa care părea că acopere viața românească a Moldovei-de-sus înstrăinate. Făcea înfățișarea unui învins care-și încheie testamentul literar și politic, știind bine că rosturile lui s'au isprăvit. Și iată acum o schimbare năprasnică a împrejurărilor înlătură toate valorile uzate, toate falsele valori ridicate prin tot felul de mijloace, strivește toate alcătuirile de partid sau clientelele de până atunci, înlătură toate piedecile și răstoarnă toate nedreptățile. Și, în mijlocul unei adunări cu totul nouă ca spirit, învinge el prin mijloace care n'avuseră până atunci valoare decât într'un cerc restrâns de înțelegători: prin cultura lui, extraordinaru-i talent de vorbire, în stare să condenseze într'o clipă asupra unui subiect toate mijloacele unei învățături superioare, ale unei experiențe îndelungate de tot felul de oameni, de tot felul de împrejurări, toată bogăția poetică a unei minți, care, oricât s'ar fi înălțat în lumea ideilor, nu făcea decât să vadă mai bine, strălucind în adevărata lumină, realitatea, care dă toate comparațiile oratorului și toate inspirațiile bărbatului politic.

Era limpede că noul regim politic se făurește în inteligența lui Mihail Kogălniceanu și că rostul lui e chemat să exprime bazele de idei pe care acesta trebuia să se întemeieze.

III.

Astfel, ca operă personală a celui mai mare fiu al Moldovei în veacul al XIX-lea

trebuie să se privească punctele înfățișate Europei de Divanul ad-hoc la sfârșitul anului 1857, adică: înlăturarea oricăror pretenții abuzive din partea Porții, care, după cum mărturisia știința istorică a lui Kogălniceanu, era datoare să observe vechile tratate, mai mult sau mai puțin autentice, dar primite atunci de toată lumea și corespunzând adevăratei stări a legăturilor noastre cu dânsa în decursul vremurilor; autonomia noastră, neutralitatea teritoriului nostru, care trebuia să ni crute orice viitoare ocupație militară, umilitoare și rușinoasă. De acestea nu avea să se atingă nimeni. Din amândouă Principatele să se facă un singur Stat, și nu cu două Guverne, ci cu unul singur, pentru a se înlătura orice ambiții, senile sau juvenile, ale candidaților la tron. Pentru a nu pune în conflict un Domn moldovean ales de Moldoveni cu ambițiile locale ale Muntenilor cari nu l-ar fi primit bucuros, se cerea, — potrivit și cu dorința, de mai multe ori exprimată, a multor cugetători politici munteni: Boliac revoluționarul, ca și Vodă Știrbei reacționarul, — Domn străin, din dinastie europeană, cu drept de moștenire pentru urmașii născuți în țară și crescuți în țară, potrivit cu legea și datinile ei. Domnul era să cărmuiască după legile votate de o singură Adunare Obștească. Și, acum, veniau la rând, în ultimul plan, cum se și cuvenia, revendicațiile liberale: Constituția, legea electorală nouă, intrarea în cercul celor cari hotărăsc asupra politicei, a întregului popor românesc.

Oricum ar fi fost alcătuită Adunarea munteană, i-ar fi trebuit un curaj deosebit pentru a manifesta alte dorințe: Alexandru Ghica nu era omul care s'o silească la așa ceva. Fie și într'o formulare mai slabă, acestea au fost și dorințele Divanului ad-hoc al Principatului muntean.

Opera Conferinței dela Paris: Convenția.

Prințrele cererilor trebuind să fie în voința Conferinței dela Paris, se hotărâre ca privire în aceste dorințe. Pe când Divanul ad-hoc muntean se pierdea în secol discută pe o parte sau la alții dezvoltări de idei abstracte fără înțelegere practică, cei motivele erau discutate, apoi acuzări inspirate dintr-o și în secolă amănunțite — care nu erau în lipsă și venind ca răstălmăc de istorici, Neofan Mezmezian, și alții contra diverșilor țari, — prințepile esențiale ale viitorului tratatului, cum era recunoșterea turcilor și prinderea de sinele care prinderea arădărilor în România — de lași și alții înțelegând, ca toate să erau în aștia de cererile unu deunul Uniu, deunul și de alți țari. Adunarea înțelegându-se că era vorba de secol sunt pentru ameneri care înțeleg că la unu țari sunt și înțelegând apoi alții care se vedeau în propriu și alții de alți, exclusiv și caracții de alții țari, chiar când acesta cu secol, alții țari și alții țari.

CAP. VII.

Opera Conferinței dela Paris: Convenția.

I.

Puterile europene trebuiau să ia, în noua Conferință dela Paris, o hotărâre cu privire la aceste dorinți. Pe când Divanul ad-hoc muntean se pierdea în seci discuții personale sau în lungi dezvoltări de idei abstracte fără utilitate practică, cel moldovenesc discuta, supt aceiași inspirație înaltă și în aceiași armonie, — căci numai un Balș și vicariul de Vlădică de Roman, Nectarie Hermeziu, votară contra dorințelor țerii, — problemele esențiale ale viitorului românesc, cum era problema rurală sau problema bisericească ori problema străinilor în România, — de sigur foarte însemnate, cu toate că erau în afară de cercul problemei Unirii. Ocupându-se de ele însă, Adunarea moldovenească dădea dovadă de acel simț politic superior care înțelege că în vremi mari nu-i e îngăduit unei adunări care reprezintă un popor să se ocupe decât, exclusiv și curajos, de chestii mari, chiar când acelea nu sânt, drept vorbind, la ordinea zilei.

Conferința dela Paris, care se ținu îndată, pentru a se mântui în sfârșit cu această chestie atât de ascuțită a Principatelor, care pasiona opinia publică și putea pregăti Guvernelor oarecare greutăți, luă, și cu învoirea Austriei, după câteva rezerve din partea acestei Puteri, foarte înăcrită, hotărâri în legătură cu învoiala dela Osborne. Dacă e vorba de Principate-Unite — a spune: România nu cuteza nimeni,— nu va exista un nou Stat, ci numai cele două care fuseseră până atunci. În ordinea politică nu se înoiește nimic: odată ce sânt doi Domni, cu două reședințe, două Capitale, două Ministere și două Adunări legiuitoare, alese fiecare deosebit, nu se poate spune că regimul politic de până atunci s'a înlăturat dându-se Românilor o formă de viață mai largă, mai potrivită cu dorințele lor cele adevărate.

Atât se căștigase doar că înțelegerea franco-engleză, care, firește, nu putea să angajeze Puterile celelalte, găsise un sprijin în aceia că fusese controlată la fata locului prin votul Divanurilor ad-hoc. Deci domeniul îngust al Unirii coprindea numai—cum îngăduise Regina Victoria Împăratului Napoleon al III-lea,— o singură lege. Și pentru statornicirea acesteia trebuiau să se adune delegați moldoveni și munteni, optsprezece la număr, în Focșani, care-și avea partea munteană lângă partea covârșitoare moldovenească: această comisiune mixtă n'avea, de alminteri, dreptul de a decreta legile, ci numai de a le pregăti pentru primirea din partea Domnilor, cari întâmplător puteau

să facă greutăți în ceia ce privește cutare proiect venit dela acești legiuitori numiți de două State și luând măsuri unice pentru amândouă. Fiind aceiași lege — de alminteri, și în epoca Regulamentului Organic legiuirea era foarte asemănătoare —, ce putea fi mai firesc decât întemeierea unei singure Curți de Casatie, o astfel de Înaltă Curte având, cum se știe, pe lângă dreptul de revizuire al hotărârilor, și acela de a crea jurisprudențe inspirate din tendința legilor existente.

Nu era nici măcar o singură oaste, care, la urma urmelor, ar fi fost fără un scop mai mare, războiul fiind oprit Principatelor-Unite, menite unei veșnice epitropii din partea Europei creatoare. Dacă se prevede că o panglică albastră se va adăugi la steagurile deosebite ale regimentelor moldovenești și muntene, care puteau păstra uniformele specifice din vremile Domniilor neatârinate una de alta, aceasta se făcea poate în vederea teoriei că în dreptul internațional cele două Principate-Unite aveau o singură granită.

În sfârșit, împotriva punctului întâiu din dorințele exprimate de cele două țeri — nimeni nu garantase însă că aceste dorințe vor fi îndeplinite, ci numai ținute în seamă, — Porții i se păstrau toate drepturile asupra Principatelor, care aveau de fapt numai o largă autonomie. În Constantinopol se puteau încheia tratate care aveau deplină valoare și pe malul stâng al Dunării, ca și în Imperiul otoman propriu zis, și, fără a se ținea seama de senzibilitatea mai mare a Românilor, de caracterul lor manifest euro-

pean și de tendințele lor de a se pune supt toate raporturile la același nivel cu lumea europeană,—capitulațiile, împreună cu corolariul lor de jurisdicție consulară, rămăneau în putere pe pământul nostru.

Pe scurt, o Constituție dăruită cu zgârcenie, neîndestulătoare pentru viața adevărată a unui corp național real; o constituție îndelung cântărită cu scumpătate, care tindea să împace toate interesele în paguba unuia singur, care era tocmai Statul cel nou din mila Europei; lege venită din străinătate, fără cunoștința adevărată a împrejurărilor, pentru o țară a cărei autonomie se decretase tocmai și care nu ținea la nimic mai mult decât la o astfel de autonomie, pe care nu o părăsise niciodată,—nici atunci când o comisiune de boeri munteni și alta de boieri moldoveni, supt prezidenția numai și dreptul de control ulterior dela Petersburg, elabora, pe temeiul vechilor obiceiuri românești, Regulamentul Organic.

II.

În astfel de condițiuni putea să trăiască numai o adunare oarecare de oameni, aflătoare pe un teritoriu întâmplător, neavând nici caracterul deslușit al unui neam, nici hotarele firești, apărute în curs de veacuri cu atâtea jertfe, nici scumpe amintiri, care hrănesc pe rând sufletele deosebitelor generații, nici un ideal firesc, plecând din însușirile neamului, din firea țerii, din firea acelor neuitate amintiri și tradiții. Dacă

multă vreme — și până astăzi — poporul german, păstrând anume obiceiuri medievale, se învoiește a forma o singură țară, având un singur Împărat, o Adunare comună, o singură politică externă, un singur regim vamal, un singur cod și un singur tribunal suprem și anumite alte instituțiuni pentru toți locuitorii Imperiului, putând, apoi strânge în orice clipă armatele deosebitelor State pentru a constitui armata națională, în fruntea ei cu un singur șef împărătesc,—aceasta se explică prin dorința Germanilor de a păstra cât se poate mai mult dintr'un trecut care se leagă așa de strâns de lucruri ca și de oameni, de pietre ca și de suflete. Se explică prin tendința de a păstra neștirbită o moștenire istorică ce se coboară în cele mai depărtate timpuri și, în același timp, prin nevoia de a nu rupe legăturile cu acele dinastii care poate să fi făcut în unele epoce rău neamului, dar a căror dezvoltare se împleticește prea strâns cu viața națională pentru ca firul tors astfel să se poată desface. Oricum, Germanii însșiși, pentru motive germane, au creat un astfel de regim, pe care îl servesc și înțeleg a-l păstra, pe când la noi tendința tuturoră nu era numai a-și întinde mâinile peste un hotar care să ființeze și mai departe, a-și sări în ajutor la unele împrejurări, a se supune unor legi și unor tribunale comune și a flutura în vânt o panglică de mătasă, prin care să se mângâie aspirații neîndeplinite. În avântul nostru de unificare a neamului pe bază culturală spre forme politice unitare, aveam

nevoie neapărat ca, în acest moment unic, când Rusia zăcea la pământ, când Austria era păzită de aproape, când Turcia își tămăduia rănille unui greu și îndelungat războiu, să săvârșim măcar ceia ce stătea mai mult în margenea putințelor, să pășim cel d'intăiu prag, să statornicim unitatea românească de la Dunăre.

III.

Așa ceva nu se putea face însă printr'o revoluție. Puterea se găsia încă, și după exprimarea voturilor și după ținerea lor în seamă la Paris, se găsia încă în mânille oamenilor vechiului regim, cari știau foarte bine că sânt sprijiniți din străinătate și cari nu așteptau poate decât o izbucnire nerăbdătoare și nedibace a patimilor, fie și a celor mai nobile, pentru a schimba opinia publică europeană în dauna noastră și a împiedeca acea acțiune favorabilă de care ne bucurasem până atunci din partea unora din Puterile apusene. Convenția de la Paris trebuia călcată; fără această, nu puteam trăi. Această călcare trebuia să se facă însă pe încetul, cu o chibzuială desăvârșită, cu o cruțare a tuturor suspiciunilor. Căci atunci Europa exista într'adevăr și era în stare să se miște, iar noi nu existam încă în calitate de popor politic, având organizarea sa și putând în orice clipă să întrebuinteze puterile sale organizate spre îndeplinirea fireștilor scopuri naționale.

CAP. VIII.

Îndeplinirea Unirii.

I.

Convenția fu hotărâtă la 19 August 1858 stil nou. O urmare a ei a fost neîntârziata schimbare a Caimacamilor. Motivul acestei schimbări e ușor de aflat. Un singur Caimacam putea să aibă ambiții de Domnie și să întrebuinteze mijloacele cele mari ce-i stăteau la îndemână, pentru a le servi. O Căimăcămie de trei, ca aceia care se stabili în Octombrie din același an pentru a prezida la alegerile cele nouă din care trebuia să iasă adunarea menită să dea țărilor puterea executivă, o astfel de căimăcămie nu putea să aibă o direcție personală, să servească interesele unui singur individ. Astfel se credea că se poate dobândi o mai mare nepărtenire față de deosebitele partide, gata să se lupte pentru persoana noilor stăpânitori.

Caimacamii munteni au mai puțină însemnătate, Adunarea din București având

ea însăși mai puțin decât cea din Moldova o grea problemă de dezlegat, în care să fie amestecate atâtea patimi și atâtea amintiri legitime. Această Căimăcămie avea un caracter boieresc, reactionar, în legătură cu dușmanii Revoluției dela 1848, cu detinătorii puterii pe vremea lui Barbu Știrbei, când liberalii pribegiau prin Europa. Ioan Manu stătuse în preajma Domnului dela 1849 și făcuse servicii de acelea care-i atraseră, pe drept sau pe nedrept, antipatia publică, puindu-l în anume momente chiar în primejdie de moarte. Emanoil Băleanu, boier și mai bătrân, cu idei și mai vechi, fără să aibă măcar rutina în afaceri, și obiceiurile de biurocrație orânduită ale lui Manu, amintia acea fugă din 1848 a Guvernului provizoriu revoluționar la granița Ardealului, care arătase pentru întâiași dată cât de slab e acest Guvern și cât de puternice se mișcă încă urile boierimii deposedate de rostul ei politic. Ioan Filipescu era o personalitate ștearsă, al cărui nume-i impunea să reprezinte, poate cu o nuanță deosebită, aceiași politică reprezentată mai energic prin Băleanu și Ioan Manu: el știu însă a se ridica mai presus de interesele clasei sale.

Liberalii însă erau aici destul de tari pentru a nu se teme de uneltirile ce s'ar fi făcut din partea Căimăcămiei; ei erau siguri, dacă nu să aibă majoritate în Adunare, să formeze măcar într'insa un puternic partid, în stare să împiedece veleitățile de Domnie ale fraților Bibescu-Știrbei ca și ale lui Alexandru Ghica-Vodă, care nu pă-

răsise decât cu durere scaunul Căimăcămie unice, în care-și luase dela început atitudini de Domn stăpânitor, merit să rămâie.

II.

În Moldova, Caimacami fură : Ștefan Cărtărgiu, om în vrâstă, reacționar, bănuït ca dușman al Unirii, fără să aibă legături cunoscută cu partidul vre unui pretendent. Apoi un om integru, un patriot în stare a face mult bine fără a ieși la iveală și a reclama partea ce i se cuvine, unul dintre aceia cari apar când trebuie să joace un rol istoric și știu să se retragă îndată, potrivit cu însușirile lor personale modeste, în umbra vieții private fără să ceară să fie trecut pe table de recunoștință națională, Vasile Sturza. În sfârșit Anastasie Panu, de loc din Huși, focolos orator, care impunea de sigur mai mult prin gest, prin figură, prin ton, decât prin bogăția ideilor sau frumuseța literară a formei, căci vestitele sale discursuri ni se par astăzi foarte veștede. Acesta era un unionist declarat, dar și unul dintre aceia cari înțelegeau ca Unirea, săvârșită și prin silințele sale, ajutată și de talentul său, pusă la cale și de autoritatea sa, să nu servească altora. În Anastasie Panu, și nu în Vasile Sturza, noul Domn ce era să vie avea să întâmpine o dușmănie învierșunată, care nu l-a crutat supt niciun raport și care a contribuit în oarecare măsură și la căderea lui.

Colaborarea unui Stefan Catargiu cu ceilalti doi membri ai Căimăcămiei era cu neputință. După anumite conflicte și jigniri, într'o formă sau într'alta,—căci nu de mici năcazuri și meschine certe ale oamenilor poate să fie vorba în expunerea felului cum s'a pregătit un act de însemnătatea Unirii,—Catargiu se dădu în lături fără a demisiona, și atunci puterea rămase în mâna celor doi duumviri favorabili partidului național.

Alegerile fură deci cu desăvârșire libere, și, în starea de spirit care stăpâniă atunci în Moldova, nu puteau să iasă ca membri ai Adunării alegătoare de Domn decât numai reprezentanți hotărâți ai tendințelor celor nouă; oameni din școala politică a lui Kogălniceanu, doritori ai unei libere vieți românești în forme constituționale și democratice.

III.

Nu s'ar fi putut crede că alegerea unuia dintre Sturzești, a tatălui sau a fiului, să fie cu putință. Faptul că se trecu asupra însușirii de ofiter străin a lui Grigore Sturza pentru a-l înscrie între candidații la Domnie nu înseamnă fără îndoială altceva decât un act de cavalerism față de un dușman a cărui înfrângere se poate prevedea cu siguranță. Într'o astfel de adunare, primirea candidaturii unui Domn în legătură cu un trecut acum cu totul distrus ar fi fost o imposibilitate morală. Mihai-Vodă sau fiul său puteau să nu vadă aceasta. Aruncându-ți numai ochii însă, asupra listei de-

putaților și cercetând, fie și din fugă numai, protocoalele ședințelor care precedară alegerea, capeti de sigur convingerea că asemenea candidaturi erau de fapt definitiv condamnate.

Cine putea fi ales însă în locul lor? Dacă din boierimea tânără, cu nume mare domnesc, cum fuseseră Mavrocordații la 1848—al căror nume suna însă cam prea grecesc —, vre unul ar fi jucat un rol însemnat în emigrație, dacă el ar fi îngărămădit nsupra sa ura împotriva revoluționarilor, dacă silințele și mijloacele sale materiale ar fi fost cheltuite în largă măsură pentru triumful ideilor naționale, el ar fi trecut de sigur. Așa însă, prin stăpânirea lui Grigore Ghica, prin neînțelegerile de mai târziu între tinerii cari încercaseră Revoluția din Martie 1848 în Moldova, rămăseseră laolaltă, ca purtători ai steagului învins, dar mântuit și păstrat până atunci, în 1859, numai acei scriitori cari în 1840 dăduseră graiu aspirațiilor tineretului prin publicarea «Daciei Literare».

IV.

Era oare în tineret, sau chiar în cercuri mai largi, cineva care să puie la îndoială însușirile superioare de orator, talentul de scriitor, cultura europeană căpătată în Franța și Germania, cetirea vastă, deprinderea cu afacerile publice, originalitatea și preciziunea de idei a lui Kogălniceanu? Marele înouitor în cugetarea românească

știa însă foarte bine că el e ținta tuturor patimilor, că numele său singur înseamnă reforma agrară, împrăștierea țăranilor, scoaterea proprietarilor din drepturile uzurpate, pe care Regulamentul Organic le consfințise. Kogălniceanu însemna idealul întreg, lupta francă până la moarte, și așa ceva nu voiau mulți, foarte mulți. Mihail Kogălniceanu era una din acele inteligențe care înțeleg, chiar atunci când este în joc persoana lor, că anume lucruri nu se pot, că trebuie și oameni mai mici, cel puțin până în clipa când rolul lor istoric se pronunță, pentru a îndeplini anume lucruri foarte mari. Înscrierea lui între candidații la Domnie fu deci numai de formă.

O astfel de chibzuială nu o avea Alecsandri, spirit mai ușuratec, care, cu totul lipsit de idei politice, de talent administrativ, și cu mult mai mult admirat decât respectat, având cu mult mai mult talent decât virtuți civice sau private, confunda admirația neapărată a unui popor pentru cântărețul care înfățișează aspirațiile sale naționale cu încrederea pe care acel popor o înalță plină de credință și devotament către omul în care simte un cărmaciu chemat: acesta a fost între candidații la tron.

Prietenul lui Alecsandri, C. Negri, frumoasă figură de idealist, care putea scrie versuri frumoase și proză plăcută, fără să fie pentru aceasta nepotrivit pentru misiuni diplomatice și pentru funcțiuni politice cu greutate și răspundere, ar fi fost un Domn

cu putință; vrâsta lui însă era și vrâsta concurenților săi din partidul național, talentul lui, în nicio privință nu era mai mare decât al lor, și, dacă nu lua cineva pe Kogălniceanu, ar fi fost în adevăr ciudat să iea pe un altul stând pe aceeași bază de idei ca și dânsul, cerând aceeași legitimare politică, fără însă a-l atinge în ceia ce privește însușirile omenești superioare.

De încercarea unui Lascăr Catargiu, de tot tânăr, puțin cult, fără talent de vorbă, fără trecut politic de orice fel, răzimându-se doar pe anume legături și rosturi ale familiei sale, nu se poate vorbi decât prea puțin: numai vremea următoare era să arate, în alte împrejurări, câtă cinste politică, cât caracter neînfrânt era în acest om mediocru cu înfățișarea greoaie.

V.

La începutul anului 1859, cu greu ar fi putut spune cel mai inițiat în situația politică, în jocul de stăruințe, influențe și intrigi din Moldova, cine va fi Domnul cel nou. Articolele de ziare, într'o presă acum liberă, nu cuprind nici cea mai mică indicație. Lumea era încă ocupată de cearta dintre Caimacamul reacționar și tovarășii săi cu vederi mai înaintate. Și astfel chestia alegerii Prințului părea să cadă în rândul al doilea. În Adunare era însă un partid al lui Mihai-Vodă și unul al fiului său Grigore, partide care păstrau încă oarecare speranțe, dar a căror îndreptățire nu o putem judeca

noi, cei de astăzi, cari nu știm împărțirea unor anumite sume puse larg la dispoziția viitorilor alegători de Domn, în număr res-trâns, de 64 persoane.

Mesagiul Caimacamilor, cetit la 28 Decembre, înaintea Adunării elective, vorbia într'un ton cald de «reînvierea unei nații care cere și merită a se pune în rândul națiilor demne și respectate», de «ziua de renaștere», de «redobândirea unui drept vechiu și de mare însemnătate», de «dreptul de a avea o putere legislativă alături cu puterea executivă», de «rezultatul folositor al Principatelor Unite ce se așteaptă dela votul Adunării» și, în sfârșit, de «nația română» ai cării aleși sânt deputații. Secretariul de Stat care iscălește acest act este Vasile Alecsandri, căruia poate i s'a dat sarcina de a redacta acest însemnat act în preajma alegerii domnești.

În aceeași zi de 28 Decembre, se afișa și lista candidaților de Domnic, listă redactată de d. D. Sturdza, până ieri șef al Guvernului, și atunci secretar al Căimăcămiei, și care cuprinde nu mai puțin de 38 de persoane. Pe lângă candidații cunoscuți, fiul cel mai mare al lui Grigore Ghica, beizadeaua Costachi, doi Balși, patru Catargii, între cari Caimacamul nemulțamit, Ștefan; un Cantacuzino, doi Mavrocordați, încă doi Ghiculești, un Rosetti-Bălănescu și un Rosetti-Tețcanu, trei Sturza, între cari Caimacamul,—fără a mai pomeni reprezentanți

ai mai tuturor familiilor mari, noi și vechi, ale Moldovei.

E probabil că multe din aceste candidaturi n'aveau nicio bază reală și nicio intenție serioasă, ci erau puse acolo numai pentru a face cu putință anume jocuri ale votului și pentru a înlătura, prin deosebite combinații, ambițiile cele mai amenințătoare. Un lucru însă e sigur: că o dezorientare absolută domniă în rândurile alegătorilor, dintre cari niciunul nu putea să fie sigur de a doua zi. Timp de mai multe zile discuțiile se învârtesc în jurul chestiilor de validare a deosebiților deputați. Elocvența lui Anastase Panu, solemnă și goală, răsuna după elocvența, hrănită totdeauna de fapte și idei și ridicându-se răpede la o înaltă valoare de frumuseță, a lui Mihail Kogălniceanu.

VI.

Încă din aceste zile de pregătire, — în felul în care se poate vorbi de o pregătire, atunci când un mediu politic se formează abia și când oamenii se cunosc prea puțin între dâșii și sânt prea puțin deprinși a lucra împreună —, se auzi și glasul unui om cu însușiri personale mai modeste, care nu era însă pentru nimeni un necunoscut: Alexandru Cuza, coborător dintr'o veche familie moldovenească al cărui întâiu nume e *Cuzea*, ceia ce înlătură orice putință a unei descendente străine, pe care i-au atribuit-o pe rând dușmanii pentru a-l înjosi

și prietenii pentru a-l înălța, într'o epocă de stăpânire a străinismului. El era fiul unui boier, Ioan Cuza, care nu jucase un rol mare, nici prin avere, nici prin talent, nici prin împrejurări fericite. Născut în Bărlad, la 20 Martie 1820, cu un an înaintea mișcării grecești, dintr'o mamă de origine greacă din Constantinopol; fost coleg de pension francez la Iași al lui Kogălniceanu și al lui Alecsandri, precum și al atâtoro dintre membrii cu influență ai Adunării alegătoare, el trecuse, împreună cu colegii săi, la Paris, unde urmă cursurile Colegiului Stanislas.

La 15 Septembre 1837, într'un timp, când a servi în oaste se privia și ca o datorie de patriot și ca o înaltă onoare, când Kogălniceanu primia în străinătate insignniile gradului de sublocotenent și purta cu mândrie la Berlin uniforma miliției moldovenesti, într'un timp când colonelul Câmpineanu era șeful partidului liberal începător în Principatul muntean, când Grigore Alexandrescu, cel mai mare poet al epocii sale, și Nicolae Bălcescu petreceau câțiva ani în rândurile oștirii, când și Ion Brătianu figură câțiva ani în registrele de control ale armatei, era firesc ca Alexandru Cuza să se mândrească a fi cadet. Studentul Cuza, ca și studentul Kogălniceanu, făceau parte astfel din miliția țerii, și cel d'întăiu nu demisionă decât la întoarcerea în țară, în 1840.

Kogălniceanu înaintă până la maior și fu aghiotantul lui Mihai Sturza, ocrotito-

rul tineretelor sale; numai după ruperea legăturilor sale cu Domnul și începerea prigonirilor împotriva lui, el începu să pledeze ca avocat. Și Cuza învățase dreptul, și nu era lipsit de talentul vorbirii; firea

ALEXANDRU IOAN I CUZA.

lui însă lăsătoare, cu o notă de scepticism și ironie, de despreț față de lume, și, într'o măsură poate și mai largă, față de el însuși, această fire care dă atâtea existențe sfărâmate și, totuși, tocmai prin această

însușire, și câțiva eroi, cărora li pasă puțin de ce se va întâmpla cu dânsii odată ce-și îndeplinesc menirea, pe care li-o dă soarta mai mult decât să o caute ei, — această fire îl făcu să prefere magistratura. A fost președinte de tribunal la Galați, trecând apoi la Ministeriul de Interne ca director.

Ducea, în toate, viața colegilor săi și, prin urmare, când aceștia încercară revoluția din 1848, el, om fără frică și fără grijă de aceia ce se poate întâmpla, își luă locul între dânsii. Pribegi laolaltă cu ceilalți pribegi, și, în Câmpul Libertății, unde țerănimea din Ardeal se strânsese, în Maiu 1848, pentru a cere desființarea iobăgiei și o viață omească în hotare naționale necălcate de nimeni, unul dintre scepticii privitori curioși a fost și tânărul Alexandru Cuza.

Ca și tovarășii săi de tineretă, el primi funcțiuni dela Grigore Ghica, Domnul progresist de care tineretul credea că nu trebuie să se ferească. Câtva timp avu pârcaľăbia de Galați, și la 1857, în rândul boierilor Regulamentul Organic, el purta titlul de Vornic. Nu era dintre aceia cari sânt în stare a rupe hotărât toate legăturile lor cu un Guvern pe care-l dezaprobă și-l desprețuiesc: îngădui pe Vogoridi, și-l servi.

Tânărul Grec avea o deosebită patimă pentru strălucite alaiuri militare și, astfel, fostul cadet intră în oaste ca sublocotenent atașat la statul-major, fără a-și părăsi demnitatea civilă din Galați. În câteva zile, Caimacamul, deprins a-și bate joc de toate datinile și de toată rânduiala, îl face locotenent,

căpitan, maior, ca și cei mai răi Fanarioți de pe vremuri, și acest ofițer, care făcuse o strălucită carieră militară, în mai puțin de o lună de zile, era privit de toată lumea ca omul de casă al Caimacamului, ca favoritul acestuia, care îi zicea în glumă: *Cuzachi*.

Cuza păstră însă legăturile sale cu acei prieteni cari duceau acum o luptă îndârjită, pe viață și pe moarte, pentru principiile naționale. Astfel de oameni au hotărâri neașteptate: supt ironia lor desprețuitoare se ascunde o adâncă cugetare asupra împrejurărilor și asupra oamenilor, și plăcerile, fie și neiertate, cu care cred că au dreptul să-și împodobească o viață ce li-ar părea altfel prea monotonă, nu sânt în stare a distruge resortul de oțel al unui suflet drept. Colonelul Cuzachi, pârălabul de Galați, intimul lui Vogoride, uimi deci pe toată lumea când, în urma alegerilor nelegiuite poruncite de Caimacam, alegeri dela care fusese într'adins înlăturat, dându-i-se o misiune în Basarabia, aruncă în fața acestuia o demisie, care demasca în cuviute necrutătoare toate uneltirile prin care oamenii lui Vogoridi siluiseră voința alegătorilor. De aici înainte Cuza era câștigat cu totul pentru agitația unioniștilor.

Îl găsim în Divanul ad-hoc, în care nu vorbește: indolența lui firească își capătă din nou toate drepturile. Ales și în noua Adunare din 1858, el dovedește însă mult interes pentru cele mai însemnate din chestiile care se discutau în cele d'întăiu zile după des-

chiderea ei. Împrejurările par a-l fi transformat; colegii și prietenii săi de școală, de viață, de petreceri și de idei vor fi descoperit într'însul atunci însușiri militante pe care nu le bănuiseră înainte.

VII.

Pentru a se înțelege însă cum ei se putură opri într'anume moment asupra lui ca singur candidat de Domn posibil, trebuie să ne gândim că Alexandru Cuza dispunea în acel moment de oaste: ofițeria lui Văgătoridă se arătase astfel foarte prielnică pentru cariera lui și pentru interesele tovarășilor săi,— unioniștii știindu-l, înainte de începerea ședințelor Adunării, că este un om în stare să înfrunte orice risc, că este cel mai nepăsător de primejdie din tot tineretul, că are însușiri de popularitate prin oamenii de rând, printre soldații de front, cari aveau în astfel de împrejurări o mare valoare. Căimăcămia îl numise la 23 Octombrie locțiitor al Hatmanului, și el nu părăsise această funcțiune la alegerea de deputat.

Mărturisiri mai târzii spun că, încă din seara de 3 Ianuar, la o adunare, chemată anume pentru aceasta, a membrilor partidului național, se propuse candidatura lui Alexandru Cuza, care fu priinită, în lipsă de o alta, sigură de biruință, de către toți cei de față. Astfel de mărturisiri, venite după multă vreme, pot fi supuse totdeauna la

îndoială, atâția căutând să-și facă un titlu de glorie din pregătirea evenimentelor mari. Tonul de glumă în care e îmbrăcată mărturisirea, pare și el făcut să-i coboare valoarea. Pe temeiul actelor publicate, atât se poate spune: că, în ziua de 4 Ianuar, mulți își retraseră candidatura; că Grigore Sturza, primit în sfârșit ca membru al Adunării, deși, după părerea multora, n'ar fi întrunit condițiile trebuitoare, vorbi despre puțința izbânzii sale în termeni foarte îndoielnici și cari nu par să fie o prefăcătorie. În aceeași zi, pe neașteptate, se puse candidatura lui Alexandru Cuza; el însuși declarând că, potrivit cu Convenția, are dreptul de a-și înscrie numele între candidații la Domnie; e singura candidatură în ultimul moment, tocmai când alte candidaturi, mai vechi și mult mai solide, erau retrase.

A doua zi, la 5, îndată după deschiderea ședinței, prințul Nicolae Suțu, fiul lui Alexandru-Vodă dela 1821, care domnise și în Moldova, om vestit pentru știința sa ca și pentru talentele sale de guvern, privit totuși de mulți ca un beizadea fanariot, și nu tocmai prieten al tendințelor naționale în toate împrejurările, făcea de acasă declarația că, fiind bolnav, votează pentru colonelul Cuza. Adunarea nu-i recunoscă acest drept de a vota în lipsă, și acum Mitropolitul Sofronie Miculescu, care se temuse o bucată de vreme că Unirea, cu un prinț străin, poate să aducă oarecare pagube Bisericii ortodoxe și care nu privise totdeauna cu ochi buni agitația puternică făcută în cler, de arhieriei cu fru-

moasă reputație, de știință și patriotism, ca frații Scriban: Filaret și Neofit, se ridică pentru a aminti sosirea zilei de alegere a Domnului.

VIII.

Votul fu public, după hotărârea ce se luase în ziua precedentă. Partidele își făcuseră ultimele socoteli și ajunseseră la părerea că nu pot izbândi. Atunci, într'o pornire de entuziasm sincer, membrii lor votară pentru «colonelul Alecu Cuza».

Se îmbolnăviseră pe ziua aceea : Ștefan Cartargiu și Petrachi Roset, pe lângă Nicolae Suțu, despre valoarea votului căruia el însuși, politician experimentat, poate era cel d'întăiu să se îndoiască ; nu veniseră Petru Balș, Nicolae Istrati, neîmpăcat până la sfârșit față de ideia Unirii, și Grigore Sturza, a cărui lipsă era un semn sigur care vestia biruința lui Cuza. Un altul era declarația lui Kogălniceanu și a câtorva prieteni mai de aproape ai lui prin care amintiau Domnului de țară ce era să se aleagă, că alegerea lui nu înfățișează cea mai înaltă și mai iubită dorință a partidului național, ci numai o pregătire, o fază provizorie până la putința alegerii prințului străin. Iscălind această declarație, heizadeaua Costachi Ghica arăta că votează și el pe colonelul Cuza.

Ridicându-se după proclamarea rezultatului, Alexandru Cuza făcu neîntârziat jurământul de a «respecta legile pentru toți și în toate, de a uita toată prigonirea și toată

ura, de a iubi de o potrivă pe cei ce l-au iubit și pe cei ce l-au urât, neavând înaintea ochilor săi decât binele și fericirea națiunii românești», și chema în ajutorul său puterea lui Dumnezeu și iubirea compatrioților săi.

Pe lângă energia acestei declarații simple, pierde mult din puterea ei cuvântarea lui Kogălniceanu, totuși una din cele mai frumoase pe care le-a ținut și în care el cerca să dea dela început o direcție aceluia care, purtând «un frumos și scump nume, numele lui Alexandru-cel-Bun», trebuia să-și amintească spusele marelui înaintaș: «că ocrotitorii cei mai buni pe lume sânt Dumnezeu și sabia sa». Cuvintele acestea par pregătite și răsună slab. În cele câteva cuvinte ale jurământului său improvizat, sufletul lui Alexandru Cuza se dovedise mai puternic decât cea mai meșteșugită oratorie a celui mai mare cuvântător din timpul său.

IX.

Aceasta nu însemna Unirea: însemna numai alegerea unui om nou ca Domn al Moldovei, precum o spusese îndată Kogălniceanu. Măria sa Alexandru Ioan I-iu,—care urmase, luând acest nume, după datinile înaintașilor, cari amintiau totdeauna în titlul lor pe tată, fie că domnise, fie că stătuse numai în rândurile boierimii, sau avuse o soartă și mai modestă,— luă în cele d'întăiu zile ale Domniei sale, încă așa de nesigure,

numai măsuri ce nu puteau să facă a se prevedea nici în cel mai mic grad că el are de gând să-și puie candidatura la alegerea din Muntenia.

Aceasta urmă să se săvârșească peste douăzeci de zile, la 24 Ianuar. Era de altminteri și o întrebare: dacă Adunarea de alegere munteană putea să se oprească asupra unui candidat care nu era cetățean al Principatului muntean, cu atât mai mult, cu cât Convenția nu unia politicește cele două Principate într'un singur Stat, ci le alipia numai unul de altul printr'o legătură slabă, exterioară.

De aici din București nu vine niciun îndemn către o astfel de încercare, ce putea să pară din cale afară de îndrăzneată și pentru cugetătorul cel mai înzestrat cu îndrăzneală. Liberalii își aveau acolo candidat, pe cel mai mare dintre Golești, pe care-l împodobia, ca și pe Cuza, prestigiul unui înalt rang militar, el fiind general; dar, ce e drept, un general fără puteri ostășești la îndămină, general neefectiv, de amintire revoluționară. Generalul Nicolae Goleșcu, om foarte cinstit în viața lui privată și foarte neînsemnat în viața lui publică, nu era nici vorbitor, nici scriitor, și n'avea pentru dînsul decât amintirea rolului pe care-l jucase în acele câteva luni de Republică românească, în 1848. Popularitatea lui nu era a lui, ci a lui Rosetti, a cărui foaie, «Românul», avea o largă răspândire și impunea prin tonul vehement al articolelor, scrise cu fanatism

de redactorul său, și a lui Brătianu, care, îndată ce se întorsese în țară, căpătase acel contact cu mulțimea care-i face un loc deosebit în dezvoltarea Revoluției.

Când se apropiè ziua de alegere, țeranii se strânseră în număr mare, la barierele Bucureștilor ; ei știau că trebuie să meargă în dealul Mitropoliei, unde are să se săvârșească o alegere de Domn și știau iarăși că acest Domn nu trebuie să fie boier din «ciocoimea» urâtă pentru apăsarea agrară, ci dintre oamenii timpului celui nou. În starea în care se afla atunci, ca înțelegere a afacerilor de Stat și rosturilor publice, țărănimea românească, astfel de cete ca acelea ce urcau către locul Adunării, înoind vremurile intrării lui Tudor în fruntea Oltenilor săi, la 1821, în Capitala munteană, nu puteau avea credință și convingeri politice dela ei. Vădit erau îndemnați de cineva, și, în frica lor, deputații boieri din Adunare nu greșiau arătând în Ion Brătianu și Rosetti pe îndemnătorii acestei mișcări țărănești care-i îngrozia. De altminteri Căimăcămia reacționară luase toate măsurile și, de mai multe ori, țeranii se încăieraseră cu dorobănțimea, îndârjindu-se și mai tare și părând hotărâți la orice. Presiunea consuliilor streini, atenția Europei, în adevăr oprită asupra împrejurărilor alegerii din București, împiedeca însă pe șefii Guvernului de a lua alte măsuri decât concentrarea de trupe în curtea Mitropoliei.

În aceste împrejurări era să se facă votarea : cu vuietul mulțimii de afară și cu

șoaptele intrigilor înlăuntru. Pe o chestie de validare a deputaților, voturile se număraseră: principiul pus de liberali izbândi, dar la numărarea voturilor se văzu limpede că ei au 30 de voturi numai, față de 33 ale «boierilor». Din aceste 33 de voturi, 7 erau socotite ca ale lui Știrbei, ceilalți rămânând să voteze pentru Bibescu.

Ghica-Vodă, fu silit să părăsească Adunarea, ca și Iancu Manu Caimacamul, ca și reacționarul Lenș și Barbu Belu și. în sfârșit, ca și revoluționarii Radu Golescu și Pleșoianu. Înfocatul discurs al lui Dimitrie Ghica adusesese acest rezultat: plecarea unchiului său din Adunare. Sortii de Domnie ai acestuia dispăruseră cu totul.

X.

Și în ceia ce privește alegerea munteană, se vorbește de o adunare la cutare otel, în care cineva, care nu era altul decât Dimitrie Ghica, ar fi propus alegerea Domnului Moldovei, pentru a se împăca toate partidele și a se înlătura toate dușmăniile, pentru a impune Europei Unirea printr'un vot unanim, care să se poată pune alături cu impresionantul vot unanim al Moldovenilor. Avem a face iarăși însă cu o poveste de după războiu, din acelea pe care e slobod să le creadă cine e deprins a da credință acestui fel de izvoare. Oprindu-ne iarăși la ce se poate constata prin acte oficiale, — la începutul ședinței din 24, — prezidată de Mitropolit, om fără însemnătate acum ca și

în alte prilejuri, și în lipsa deputaților invalidați în sesiunea precedentă, precum și a unuia care nu fusese invalidat, dar avea motiv să nu fie de față, Barbu Știrbei, fostul Domn, care părea că părăsește astfel candidatura sa, — se ridică Vasile Boierescu pentru a face o propunere secretă.

Boierescu, mai tânăr decât Brătienii și Rosetti, fusese unul din redactorii ziarelor dela 1848; neaflându-se în rândurile d'întâiu ale luptătorilor, prigonirea îl cruță mai mult decât pe ceilalți. Așezat pentru câțva timp la Paris, făcu acolo strălucite studii de drept și publică și una din broșurile franceze cele mai răsunătoare cu privire la chestia Principatelor. N'avea partid și nu putea fi privit ca un tovarăș în orice caz și cu orice preț al conducătorilor liberalismului: mai curând, în credința lui și în felul ei de manifestare, s'ar putea descoperi ceva care să samene cu naționalismul lui Kogălniceanu.

Propunerea lui Boierescu de a încheia lupta între candidaturi prin votarea unanimă a Domnului Moldovei, desăvârșind astfel pe singura cale cu putință Unirea, cel mai înalt ideal al Românilor de dincoace de Carpați pentru acea epocă, trebuie să fi fost cu totul neașteptată, căci ea dădu loc la discuții care ținură un ceas și jumătate. Ele n'au fost rezumate de nimeni, și nimeni dintre contemporani nu s'a gândit a ni spune cu sinceritate ceia ce s'a petrecut în acea memorabilă ședință se-

cretă. Se pare însă că nici Brătianu nici Rosetti nu știau nimic cu privire la această propunere a lui Boierescu, precum nu arată să fi știut nici cercurile conducătoare moldovenești, cu toate că deputația trimeasă de Alexandru Ioan I-iu la Constantinopol, pentru a-i anunța alegerea, deputație din care făcea parte și Negri, se poate să fi trecut pe la acea dată prin București.

Aici lucrurile se petrecură fără discursuri, ca un fel de recunoaștere tăcută a unei fatalități neplăcute pentru mulți și care zdrobia cu totul anumite ambiții. O foaie moldovenească, «Steaua Dunării», asigură că multimea adunată înaintea Mitropoliei păzite de câțiva slujitori, pe când în curtea palatului Bibescu oastea, foarte puțin dispusă în favoarea fostului Domn, stătea gata pentru orice împrejurare, văzu ducându-se crucea și evanghelia pentru jurământ în odaia unde deputații stăteau adunați, pregătindu-se pentru ședință publică. Se vor fi îmbrățișat atunci, cum spune acea corespondență, Brătianu cu Iancu Florescu, Rosetti cu juristul și profesorul Brăiloiu, ca și membrii, de multă vreme și furios îndușmăniți, ai familiilor Ghica, Bibescu, Știrbei, — cine poate da asigurarea? La întoarcerea în sală se procedă la alegerea comisiunilor și apoi, fără nicio discuție, după un jurământ public, se votă în secret persoana Domnului. Șizeci și patru de glasuri se adunară asupra numelui lui Alexandru Ioan I-iu.

La șapte ceasuri seara, Mitropolitul anunță, cu aceiași scurtime, rezultatul. Brătianu, Boierescu și Dimitrie Ghica veniră la tribună pentru a declara deplina adeziune a membrilor Adunării pe cari îi reprezentau; din partea grupului Bibescu-Știrbei nimeni nu făcu o declarație asemănătoare. Spre seară, o seară tristă și ploioasă, clopotele prinseră a suna, dând poporului vestea cea mare, pe când demonstrațiile se organizau, cu muzică și fapte. Cuză-Vodă primia înștiințarea celei de-a doua alegeri și deci a îndeplinirii actului Unirii. A doua zi chiar, sosia răspunsul telegrafic al Domnului, care «primia cu mândrie și recunoștință a fi Domn al Terii-Românești, precum e Domn al Moldovei». Atunci, cuprinsă de un entuziasm fără păreche, lumea din Iași jucă, fără deosebire de clasă, Hora Unirii, pe locul care păstrează încă în numele său amintirea acestei clipe de neasămănată bucurie.

Peste câteva săptămâni numai, la 12 Februar, Domnul celor două țeri își făcea intrarea în București, unde figura sa impunătoare, purtările sale afabile, elocvența sa simplă și sinceră îi câștigă delă început toate inimile.

XI.

În niciun fel de împrejurări Europa n'ar fi îngăduit niciunui dintre vecinii nemulțumiți, Turciei tot așa de puțin ca și Austriei,

să intre în Principate pentru a arunca înapoi cu sila pe Români din poziția câștigată prin alegerea îndoită din Ianuar. Turcia se mulțame cu acele protestări care multă vreme au fost ocupația favorită a diplomației sale. Puterile prietene înțelegeau însă mai mult să-i afirme drepturile în congres decât să ajute sau să îngăduie o acțiune efectivă a ei.

De alminteri, împrejurările europene îndrumau către un nou războiu. După Rusia trebuia să vie rândul Austriei de a primi revanșa pentru vechea înfrângere a lui Napoleon I-iu. Chestia italiană, cu mult mai însemnată decât chestia românească, nu se putea rezolva în conferințe, prin note diplomatice. Franța avea nevoie de o Italie unită prin voința ei, iar această Unire a Italiei nu putea să însemne altceva decât izgonirea Austriei din provinciile pe care aceasta nu le putea prețui în de-ajuns.

Astfel se trecu răpede la ordinea zilei asupra împrejurărilor din Principate care nu mai ocupau rândul întâiu în atenția cercurilor politice. Evenimentului «escepțional» al alegerii lui Cuza i se dădu și o recunoaștere «escepțională», îngăduindu-se alesului să rămăie în toată viața sa pe tronul unic, pe care i-l dăduse încrederea amânduror țerilor.

Astfel, prin noua conștiință românească, bine călăuzită de oameni a căror energie era la înălțimea talentului lor, neamul nostru își dăduse singur, cu ajutorul Europei,

pe care Puterile nu erau în stare a-l re-
fuza, alcătuirea de care avea nevoie. Se pu-
seseră astfel bazele României celei nouă, și
această ființă politică organică trebuia să
meargă de acum înainte drumurile ei. Orice
încercare de a le împiedeca avea să fie ză-
darnică, și vecinii au simțit-o numai prea
bine. Pe când marile revoluții interne, în-
deplinite pașnic prin voința sigură a noului
Domn, gata la orice risc al său pentru binele
Țării, schimbau alcătuirea socială și politică
a ei, se înlăturau de pe teritoriul nostru cele
din urmă rămășițe de stăpânire străină,
prin secularizarea averilor mănăstirești. O
serie de lovituri diplomatice, date în mo-
mentele potrivite, asigurară României noua
recunoaștere din partea străinătății. Pe rând
Puterile ocrotitoare, ca și Turcia, o Putere
suzerană mai mult de nume decât de fapt—
căci independența noastră reală începe încă
de la 1859, fără a fi fost știrbită vre-odată,
—, recunoscură desființarea capitulațiilor,
unificarea desăvârșită a Țării, unirea celor
două Ministere la 1862 și crearea unei sin-
gure reședințe în București, al cărui no-
roc biruise vechea glorie și cultură socială
a Iașilor.

*

Cu aceasta, Unirea era îndeplinită și în
ultimele forme trebuitoare, pentru ca nimeni
să nu o mai poată tăgădui și nimeni să nu
mai fie în stare a-i aduce vre-o jignire sau
a-i trezi vre-o primelie.

Stenog. luat de H. Stahl.

CUPRINSUL.

	<u>Pagina</u>
<i>Introducere.</i> Cele două Țeri Românești . . .	3
<i>Cap. I.</i> Revoluția de la 1848 și ideia Unirii . . .	29
<i>Cap. II.</i> Războiul Crimeii și urmările lui pentru Unire	41
<i>Cap. III.</i> Tratatul din Paris și Unirea . . .	55
<i>Cap. IV.</i> Partidele românești din 1856-9 și Unirea	61
<i>Cap. V.</i> Dușmanii interni ai Unirii	69
<i>Cap. VI.</i> Alegerile pentru Divanurile ad-hoc.	81
<i>Cap. VII.</i> Opera Conferinței dela Paris : Convenția	89
<i>Cap. VIII.</i> Îndeplinirea Unirii	95
